

Ba 49349

WR, I6:

ТОПКА

Carot, M.

Mensk-1938 god. Poemy.

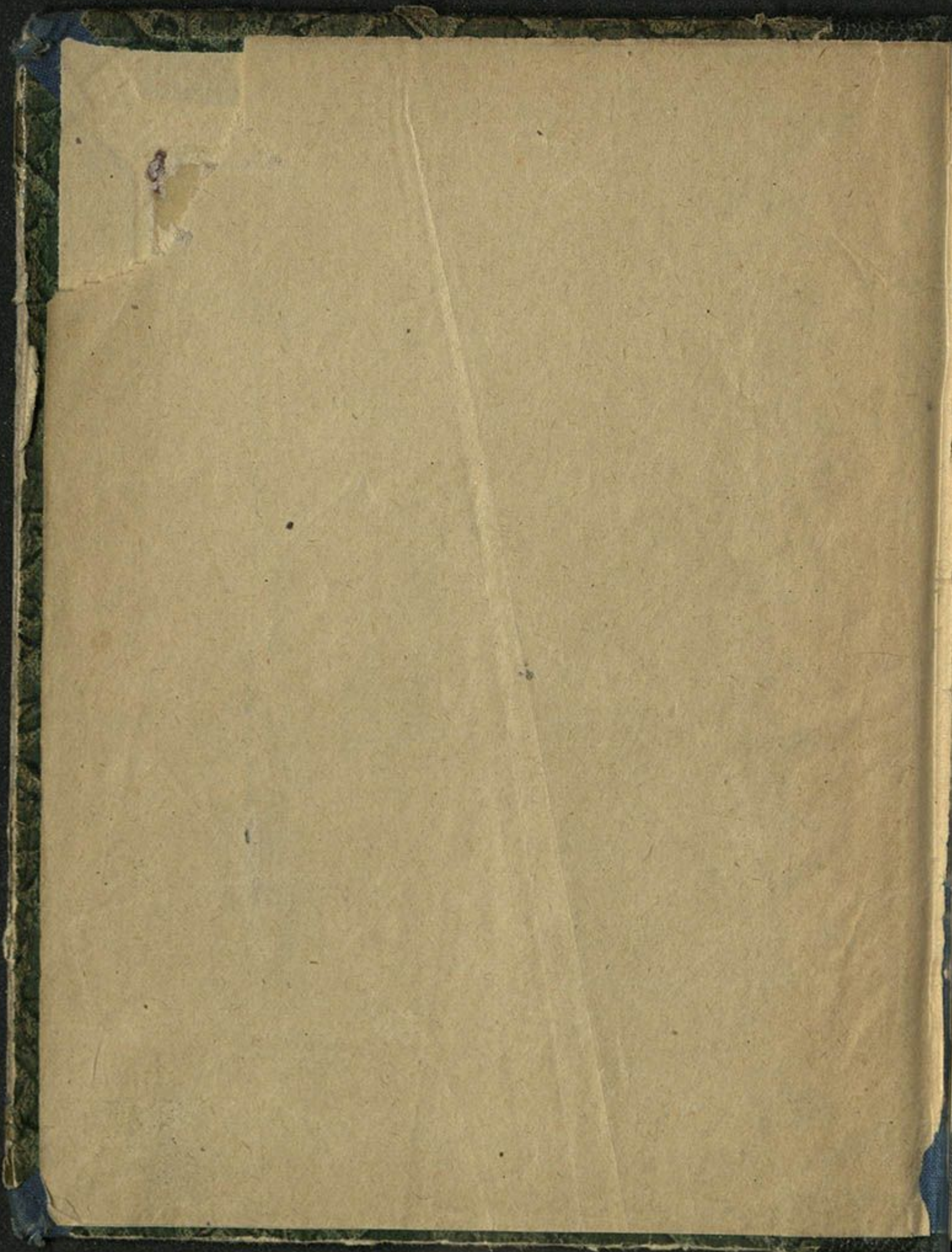
aset-
Poeme.

Minsk-1938 .

748

~~7400~~

~~D. W. 64~~

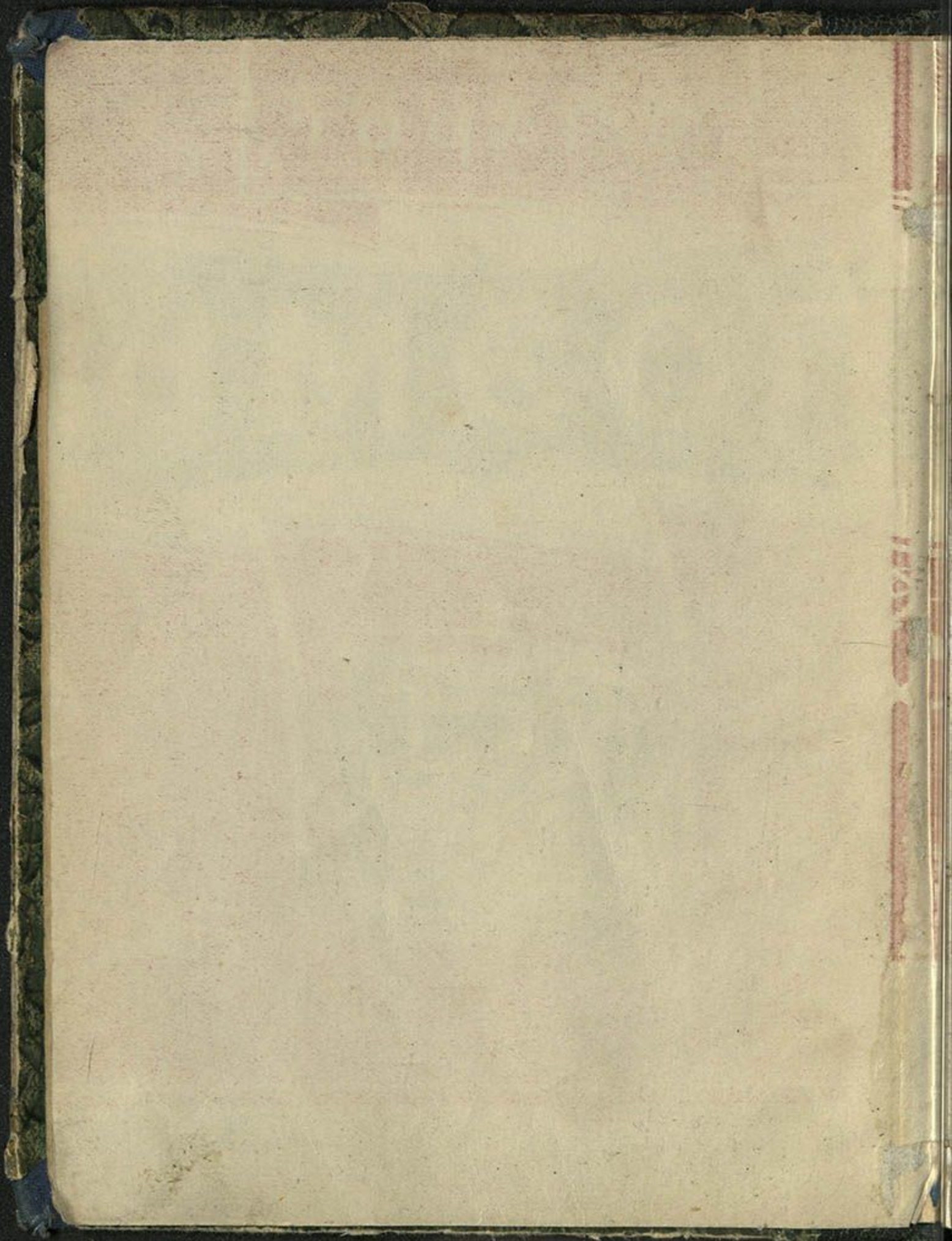

М. ЧАРОТ

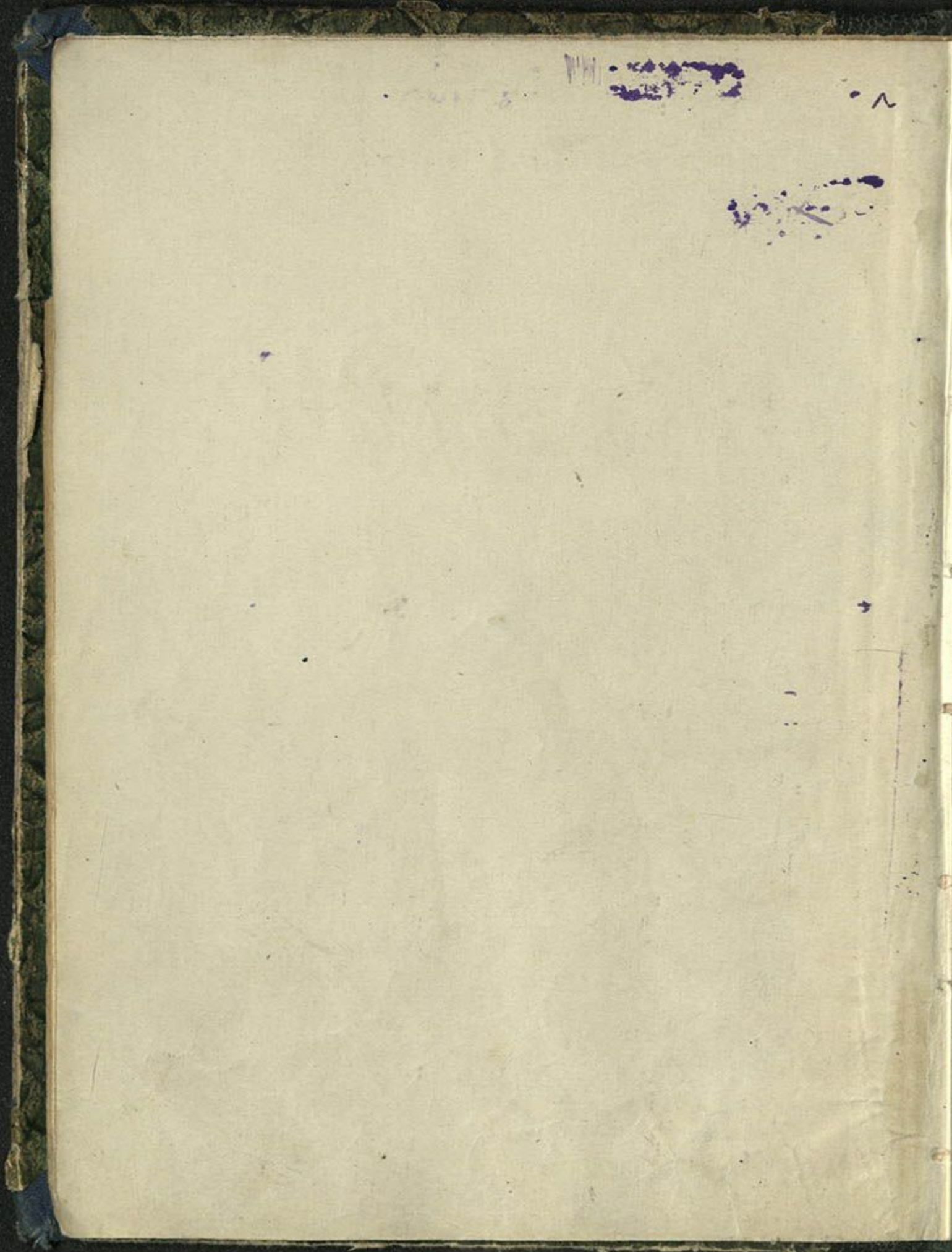
ПОЭМЫ

БЕЛАРУСКАЕ
ДЗЯРЖАЎНАЕ ВYДАВЕЦТВА
М Е Н С К

ПОЭМЫ

2. ба 49349

~~Ба 4140~~⁸

МІХАСЬ ЧАРОТ

П О Э М Ы

⁸
Ба 49349

Бел. аддзел

1934 г. м.

ф.ч. 20

7770

БЕЛАРУСКАЕ ДЗЯРЖАЎНАЕ ВЫДАВЕЦТВА
МЭНСК--1928

8
Ф. 411
МІХАСЬ НАВОТ

ПОЭМЫ

Надрукавана ў друкарні
Беларускага Дзяржаў-
нага Выдавецтва.
Галоўлітбел 1560.
У ліку 3.000 экз.
Заказ № 411.

ВУЗЕВНА
8
1941

25. 0 4. 2009

БЕЛАРУСКАЕ Дзяржаўнае выдавецтва
Галоўлітбел

БОСЫЯ НА ВОГНІШЧЫ

BOCPIR HA BOIHIHIIPI

1848
1849
1850
1851

Вайна і пажар...
 На вогнішчы людзі
 Жывуць босымі.
 — Няўжо-ж гэтак і будзе?
 Свой уласны дар
 У чужых просім мы?
 Працуй—на пана,
 Працуй—на падпанка.

Жыць стала пагана.
 А тут яшчэ з самага ранку
 Усякі чорт лезе ў балота.
 Ну і ёсьць-жа людзям ахвота?
 Крыжам-бы іх—каля плота,
 Ды—трах!
 Які тут страх?!
 А ты маўчыш,
 Цягнучы сам цяжкі крыж.
 Крыжамі ўставілі поле,
 Пад крыжамі—магілы.
 Шлях класьці да Волі
 У людзей няма сілы.

— Эх, жыві, як папала...
А для жыцьця мала
Аднаго толькі хлеба.
Пагуляць-бы, душу адвясці!..
Эх!.. пусьці!!!
На ўсходзе зарзелася неба:
Нібы золата, падаюць косы...
На зямлі—агнявыя палосы,—
Дзень новы, новыя ночы,
Век новы: агню, дыму, попелу...
Будзе шмат каму горача,
Нам толькі цёпла,
Дармо, што мы босыя!

— Пажар на Усходзе!
Таварышы, ур-р-ра!

— Што вы, шалёныя, годзе!
Што вам ня шкода добра?
Ўсё, што зьбіралі вякамі,
Сённяя марнее ў агні...

— Маўчы! Мы цябе кулакамі,
Чуеш?!! Ні-ні!

Цэрквы, палацы, харомы—
Памяць мінулага—з дымам!
Што не запалім мы—зломім!
Зьнізу наверх ўсё падымем!
Страшна вам? страшна?
Пажару агонь ломіць вочы?
Затое нам відна ўночы.

Ня леце крыві—не пагасьне.

Малецеся, грэшныя, небу,

Рукі ўгору узьняўшы,

Вас не паслухаюць хмары.

Таварышы!

Што нам трэба?

— Пажары!

І пылае мур струхнелы,
 Іскры скачуць па страсе.
 Раптам вецер, вецер сьмелы,
 Крыж чырвоны нам нясе.

— Адным крыжам будзе болей,—
 Шэпча змучаны народ...

На крыжы чытаюць „Воля“.

— Братцы! Гляньце на Усход!

То-ж агонь, агонь збавенья
 Нам нясе Чырвоны Крыж.

— Братцы, песьню вызваленья!

Люд гаротны, што маўчыш?

Паняслася песьня волі

Між лясоў густых, балот...

І аб лепшай вольнай долі

Стаў ля рэчкі пець чарот.

Крыжы... курганы на балоце...
 Заросшыя дзёрнам магілы—
 Ёсё ў вогненнай зноў пазалоце:
 Бушуюць дзеве страшныя сілы,—

Змагаюцца: праца з багацьцем;
 Сьвет новы жыцьцё ўтварае.
 Зышліся дзеве моцныя раці,
 І праўда няпраўду змагае.

Глядзяць, пацяшаюцца людзі,
 Зюзюкаюць бабы паціху:
 — Цяпер мо' і нам добра будзе?
 Забудзем бяду ўсю і ліха!

— Баіцца наш пан-непаседа,
 Нябось, яго кончыцца песьня!
 — Ня будзем больш мець дармаеда,
 Да працы сам пойдзе, аж трэсьне!

— Стойце, хлопцы! будзь на месцы!
Ня кідайце на бяду...

— А казаў паганы ў Брэсьце,
Што вайною не пайду...

А цяпер—глядзі!.. Ну, дзіва?!
Пачакайце... як-жа нас?

— К вам мы прыззем, прыззем жыва,
А цяпер мы: раз!—два!!—раз!!!

Пры запаленых будынках
Чуем плач мы беднаты...

— Дзе-ж цяпер шукаць прыпынку?
Ці даваць мо' ла-та-ты?

Пан з падпанкамі рагоча,
Гладзіць тоўсты свой живот

І пад нос сабе бармоча:

— Ідзе Хвядот, але ня тот!..

Над палямі Белай Русі
 Стогне віхар-бура...
 — Зноў прышлі дзянькі прымусу,—
 Шэпча люд пануры.

Арол чорны ўецца ў высі,
 Крыльлямі махае,
 Над пахілымі крыжамі
 Песьню напявае;

Чуе пах сваёй ахвяры,
 Когці распраўляе,
 Ўніз спусьціцца—там пажары,
 Дымам павявае.

І змагацца стаў угоры
 З бураю мяцежнай...
 Рэжа крыльлямі узоры
 Ў небе чорнасьнежным.

А на зямлі—даждаліся раю:
 Старыя лады і манеры,
 У пагонах ідуць афіцэры...
 — Упакой раба Мікалая...
 — Аляксея на многія лета...
 Босыя кажуць: што гэта?
 З кукардай, акуляры на нос,
 Чыноўнік на скверы гуляе...
 У кішэні няма папірос,—
 Мусіць шмат зарабляе?
 На Захараўскай вуліцы
 Дзень як узьдзене чорны халат,
 Толькі песня чуваць блудніцы:
 — Палюбі ты хоць трошкі, камрад!
 А босыя ходзяць па попелу,
 На Ёсход пазіраюць з надзеяй:
 — Покуль што нам яшчэ цёпла,
 Але мы вам успомнім,
 Зладзеі!..

Бура страшная вырвала пер'я

Арлу чорнаму ў высі...

— Зямля! ах, зямля, цяпер я

Ўніз паляту—сьцеражыся!..

І рэха адклінула: „Ах!..“

Буржуі крычаць: „Які страх!..

Вось цяпер нам будзе скок...“

Дружна, роўна, крок у крок

Ідуць чырвоныя палкі

І чуваць напеў стары:

— Эх, сякі-такі,

Чорт вас пабяры!..

Босыя спаткалі іх:

Гоман, жарты, крык...

— Туды бег, назад прыехаў,

Бач ты, бальшавік!

Босым дарогу!
 Поп, памаліўшыся богу,
 З цэрквы ідзе па завулку:
 — „О времена ныне...“
 А ў разьбітай вітрыне
 Спэкулянт шукае булку.
 Чыноўнік казённай палаты
 Скінуў парадны сурдут...
 Бурчыць пад нос: „Праклятыя!
 Зноў яны тут!“
 Паны заганіцу
 Давай бог ногі...
 Гром... навальніца...
 — Б-о-с-ы-м д-а-р-о-г-у!..
 Паўцякалі? Ну, так што-ж!
 На вогнішчы, басанож,
 Пагуляем... Эх, глядзі!
 Бедната ўся, выхадзі!
 Учора там—а сёньня тут...
 Буржуазеі капут!
 Зноў гуляем на балоце!
 Ў войска, братцы,— па ахвоце...
 Ухапіўшы сваю частку,
 Расчынілі людзі пастку:
 — Вой, вой, вой!
 Будзе бой!..

Чырвоным завешаны вуліцы,
Вокны, балконы і плот,
Белы дом толькі журыцца:
Ня йдуць туды на сход...

Чытаюць адны пацеры,—
У бога пытаюць, як быць?..

А босыя на сабраньні
Пасылаюць к... мацеры...

Пану даволі служыць—

Вось наша заданьне!

— А як-жа? Кім будзем звацца?

Як-жа будзе вась гэта ды тое?

— Давайце ўсе разам змагацца,

Пакуль ня зьнішчым старое!..

Замоўклі яны,—ні слова.

Чакаюць другога адказу...

Толькі шэпчуць, стуліўшы галовы:

— Паслаў бог бальшавіцкую заразу.

Зноў мы безгалосыя,

І цярпі, як сабака шалёны:

Ўласьць усю забралі босыя,

А іх тут—міліёны!..

Ня ціхне бура. Стогне лес...
 На ўсе лады віхура сьвішча!..
 Лясун стары к русалкам зьлез
 Спраўляць над возерам ігрышча.

Чырвоны колер ціхіх хваль...
 У іх відаць адбітак неба.
 І з тых краёў, дзе сьмерць і баль,
 Руччы крывавыя шле глеба.

Русалкі скачуць з лясуном.
 Музыка грае — „бух ды бразь!“
 І вось, хто спаў адвечным сном, —
 Усплыў над возерам — „сам князь!“

Ня далі спаць. Вайна, агонь
 Руйнуе ўсю яго краіну.
 Пад ім стаяць ня хоча конь.
 І кліча князь сваю дружыну...

Русалак рогат... Ночы ціш...
 Пужаюць князя над вадою...
 Адказ чуваць: „Чаго крычыш?
 Твая дружына там, з табою“.

— А дзе паслухны мой народ?
Ен за мяне у бойцы ляжа?..
І чуе шум крывавых вод:
— Цяпер ён сам сабою княжыць!

І злосна князь рвануў каня,
Падняў уверх пярэдні ногі,—
На ўсход зірнуў, дзе золак дня,
Дзе кроўю змочаны дарогі.

Вось чуе раптам— „бух ды бразь!“
У саму поўнач ціхай ночы...
І зноў паплыў на дно наш князь,
Закрыўшы шлемам твар і вочы.

Блакітна-белы князя цень
Заслаў ўсё возера туманам,
І ходзяць хвалі ноч і дзень,
Шумяць і вечарам і рана.

Лясун, русалкі там рагочуць,
К сабе ўсіх маняць, кажуць: „Глянь!“
Ў вадзе чырвонай шмат хто хоча
Уночы бачыць князя здань.

На вогнішчы стала пячы.
 На вуліцы вецер... бура...
 — Трэба ўцячы,
 Каб была цэлая скура
 — А мы, босыя, адступаем...

Не дадзім ахвотаю
 Новай зямлі!

Таварышы, страляем!
 Ротаю!..

Плі!..

Разлягаецца грук...

Чорны жук
 І павук

Сядзяць у падвале, слухаюць,
 Баяцца выткнуць живот,
 Дзеці сабачыя!

Босыя патыліцы чухаюць,
 Пазіраюць праз плот,
 У кулак плачуць:

— Бач, нашы паўцякалі,
 Куды дзявацца нам?

Зноў служыць панам
Мы прычакалі?..
Людзей мала на вуліцы.
Ноч прышла, горад—пустка,
Толькі новы крык чуецца:
„Пшэ-пу-устка“!!!

Застагналі вёскі і сёлы...
 Брычка стаіць ля сьвятлічкі.
 А норад схаваўся ў касьцёлы:
 Моліцца, чытае кантычкі...
 „Бэндзь, люд спанялы...“
 На шапку „ожал бялы“,—
 Блішчаць гузікі,—
 Чыноўнік зноў на скверы
 Лушчыць гарбузікі,
 Думае, якой ён веры?
 — Ах, халеры!
 Каб дастаць работу,
 Пытаюць, хто ты?
 А босым—холадна,
 Абутым—голадна...
 Жыць не ахвота.

Над балотамі дыміцца—
Згас агонь.

А па вогнішчы імчыцца
Белы конь.

Скача ўлева, скача ўправа,—
Ня стрымаць.

Захацеў улан на славу
Пагуляць.

Расступіся, сьвет, дарога—
Аднаму!

„За айчызну і за бога“.
Што яму?!

Яго сіла, яго права,
Ёсьць бізун...

Скача ўлева, скача ўправа
Конь-скакун.

Гэй, ляці, але дзяржыся,
Злы яздок,

Без пары не праваліся
У масток.

На вадзе ляжыць мост новы,
На агні.

Не праедзеш ты дубровы,—
Пагані!?

Усхадзіўся лес шумлівы,—
Вые воўк.

Конь спаткнуўся палахлівы.
Стой, яздок!

На балоце і на полі
Зноў агні.

Ня гуляць табе тут болей—
Павярні!

Вёскі і гарады
 Дымам спавіты
 Днём.

Ўночы глянеш куды—
 Неба абліта
 Агнём.

Сьлёзы... кроў на траве...
 Як у магіле
 Сьпіш.

— Бач, чырвоны плыве
 Па небасхілу
 Крыж.

Цёпла, і груганы
 Ўсе на чужыне...
 Эх!

Чуеш гоман? Яны!
 Леташні гіне
 Сьнег.

Нам ня шкода: бяры
 Стужы зімовай
 Цень.

Крыж! Ты стань на гары:
 Радзі нам новы
 Дзень!

На вогнішчы басанож,
У руках вінтоўка, нож...

Здабываць галодным славу:
„Даёш Варшаву!?”

— Нам ня трэба гарады:
Волі сьцяг нясём туды,

Їскры гонім мы пажару.
Сьмялей ударым!

„Нам дарогу—уцякай!”
Чуваць крыкі: а-я-яй!..

Бач, улан астатні едзе:
„Ах, цо то бэндзе?..”

А чырвоныя ідуць,
Песьні волі зноў пяюць,

Адусюль бягуць к ім людзі:
— Нам цёпла будзе!

Замоўклі песьні грознай сілы...
 Адкуль прышлі? хто яны?
 Што рвуць няволі кайданы
 І сыплюць сьвежыя магілы?..

Яны—байцы вялікай раці.
 Ёх хата там, дзе ёсьць прастор.
 Няволя, крыўда—вось іх маці!
 Ідуць яны да сонца й зор.

За імі йдзе, хто голы, босы,
 Ё пакуце жыў хто цэлы вёк...
 Дарогу чорны сьнег заносіць—
 Загінуць можа чалавек.

— Загінуць? Што ж! На тэй магіле,
 Якая зможа прыгарнуць,
 Вяскою раньняй, урадлівай
 Прыгожа кветкі зацвітуць.

Прывабіць колер іх чырвоны
 Схіліць калені над пяском
 Таго, хто шле цяпер праклёны
 І вострыць меч на нас тайком.

— Браты, за нами! Кинь маленьне,
Хто праўдай жыць ня даў зарок...
Сьмялей!.. Нас будуць біць каменнем.
Мы—наших вольных дней Прарок.

Босыя ходзяць па вуліцы.
 Тыдзень ня елі стравы...
 — Жыць будзем—нічога!
 Буржуй за вугал туліцца,
 Шэпча: „Дрэнныя іх справы...
 Дзякуй богу!“

Хмары, дзе заход,
 Падняліся...
 — Што? зноў непагода?
 — Вецер!—крычыць народ,—
 — Вецер, уздыміся!..
 Вецер адказвае: „Згода!“
 Хто слабы—дзяржыся.
 ...Хто рэжа,
 Таму не балюча.
 Балюча—каго рэжуць.
 — Цяжка жыць ваюючы.
 Зрабілі межы...
 А вецер сьвішча, гудзе...
 Сьціхнуць ня хоча.
 — Гэй, хто там ідзе?

Сьцягам белым махае?
Рагоча?!
Вецер, плюнь яму ў вочы!
— Пачакаю!..

Мы—дзеці краіны,
 Дзе бура бушуе...
 Мы на прадвечных руінах
 Працы палац пабудуем.
 Ня любяць нас—босых,
 Хто век быў абуты...
 На нас узіраецца скоса,
 Хто, як і мы, быў закуты...
 І вы, хто гімны пеў гаротным,
 Хто ў цемру слаў жыцця праменьні,—
 У руках трымаеце каменны
 І нас пабілі-бы ахвотна.
 А можа Чырвань Сонца Волі
 Вам асьляпіла раптам вочы...
 А помніце, як вы кляліся
 Братом, сялянам і рабочым,
 Што вы ня здрадзіце—ніколі?!
 Пявун не прапяў тры краты,
 Вы—адракліся...
 Супастаты!!!

Бяз вас раць наша ўзрастае,
Рады шчыльнеюць, крэпне дух!
Вы чуйце! Песня ня сыціхае:
„Паўстань, хто з голаду век пух!..“

Бягуць яны... Іх рукі, ногі
 Ў крыві... пякуцца на агні...
 Куды бягуць яны дарогай,
 Дзе страшна ехаць на кані?
 Яны баяцца спатыкнуцца,—
 Ня ўсякі будзе верны конь...
 Хутчэй каня яны нясуцца
 З агня ў агонь і праз агонь...
 Пакуты крыж чырвоным крыжам
 Яны наважылі змагчы...
 Што шаг—пабеда бліжай, бліжай
 Іграйце песьню, трубачы!

Тру-ру-ру, тра-та-та!
 Гэй, за намі, бедната!
 На дарозе макрата...
 Тру-ру-ру, тра-та-та!
 Тухне вогнішча ў крыві,—
 Песьню йграйце: „дзінь-дзі-ві!“
 Каго зловіш—разарві,
 Хто ня наш—таго даві...

Босы хто—за намі ўсьлед,
Хто убогі, хто разьдзет...
Гэй, за намі—ў новы сьвет!..
Цёпла там і там прастор,
Небасхіл там повен зор...
Сонца тчэ жыцьця узор!..
Там спачынеш, бедната...
Тру-ру-ру, тра-та-та!

Бягуць яны... Іх ловяць вочы
Золата сонечны прамень,
Які і родзіць з цемры ночы
Вялікай будучыні дзень...
Што шаг—пабеда бліжай, бліжай...
Штандар чырвоны на плячы...
Чым крыж цягнуць—лепш спаць
... пад крыжам...
Іграйце песню, трубачы!!!

ПАЛЕТ ПЕРШЫ
ЧЫРВОНАКРЫЛЫ ВЯШЧУН

(Поэма — фантазія)

ПАЛЕТ ПЕРШЫ

1

Бэнзыну гаручага пах...
Тр-р-р-а—та-та-тах!
Машына запела.
Па зямлі прабеглі калёсы...
Завярцеўся віхрам пропэлэр—
Панёсься!
Панёсься!..
Панёсься!..
Я—селянін,
Лётчык—рабочы...
Крычыць мне: „ня бойся!..
На аэропляне
Вышай!..
Вышай!..
Вышай!..
— Таварыш лётчык, я не саскочу,—
На зямлю толькі гляну
І можа—
Навекі пакіну.

Ляцець я хачу ў падарожжа,
Каб выведаць шчасьця краіну,
Што бачыў я ў марах...

А чорнае царства—ў пажары

Няхай апранецца,

Дзе высі нябеснай пльвун,

Чырвонакрылы вяшчун

Пранясецца!..

Матора вяшчунныя песні

Хай счуюць, дзе дні ліхалецця...

Таварыш! Хачу паляцець я

Туды—ў паднябесьсе!

Высока!..

Высока!..

Высока!..

Мы закружыліся

Птушкай чырвонай

Над Беларусьсю

Разбуджанай...

Крыльлі срэбным імгляць

Пералівам!

А над соннай,

Перапуджанай

Закрычу я ў блакітную гладзь:

— З зямлі хто ўзьняўся:

Шчасьлівы!

Шчасьлівы!..

Крыльлямі хмары

У высі мы рэжам...

Там не адзначаны межы...

Там воля—ня мара.

Ня хочу быць сокалам...

— Гэй, машыністы!

Ня трэба ўздывацца высока,—

Хачу разглядзець усё

чыста

На пакінутай намі зямлі...

Чырвоным туманам—

Глядзі, абляглі

Лясы, балоты і поле...

Бураю плача прастор...

Туды паляцім—заглянем

На край, дзе няволя,

Дзе рэкі напоўнены потам...

А потым—

Зьлятаем да Сонца і Зор.

Паплылі! Паплылі! Паплылі!..
 Адарваная частка зямлі—
 Беларусь...
 Не зямлі я шкадую—
 Працоўнага люду...
 Я над імі нясуся, нясуся...
 І чую
 Усюды,
 Як шуміць паднявольны лес-бор...
 Здаецца,
 Ён, магутны,
 Вось-вось зварухнецца...
 Хвалі Нёмну затопяць прастор...
 У чырвані ўсё захліпнецца...
 Песьні помсты будуць чутны.
 Тады вольная краіна
 Будзе рада госьцю-сыну,—
 І ад маткі, ад бяздольнай
 Дар багаты
 З новай хаты
 Прыме Нёман,
 Нёман вольны!
 А пакуль—песьні жалю ня змоўклі.

Пазіраю ў бінокль...
Кружуся раз пяты
Над долам-балотам...
Туман белай коўдрай расьпяты
Начуе.
Хачу я,
Каб загароду калючага дроту
Рука з мазалямі парвала,
Каб згінула зьдзеку навала...
Я веру іх сіле!
Кружыся, лётчык-рабочы!
Хай чырвоныя крыльлі
Дзень новы прарочаць!

Рук мільёны узняты угору —
 Крычаць прывітаньне!
 Зямля у чырвоным убраньні...
 Крывёю заліты разоры...
 — Больш не падзелены!
 Чуваць на зямлі страляніна...
 — Лётчык, ці спраўна машына?
 Мы не падстрэлены,
 А дух паднявольных узнялі,—
 Усё скончыцца слаўна!
 — Машына спраўна,
 Можна ляцець цяпер далей!
 Замільгаліся крыльлі у высі...
 Лётчык гукае: „Дзяржыся!“
 Паляцелі!..
 На захад! За сонцам!
 Зямлі апяразваем цела
 Голае
 Вогненным колам...
 За намі ніхто ня угоніцца.
 Мы на кані паветранай коньніцы
 Ляцім за сонцам!

Над абшарамі Польшчы
 Арол белы ў паветры палошча
 Крываввыя когці...

Уніз пазірае ён ласа,
 А там сьвежае, цёплае мяса...

Меры няма яго злосьці,
 Як пабачыў чырвоныя крыльлі...
 — Эх, арол, тваё бясьсільле

Асароміць дзень астатні
 Твайго жыцьця!

Што? У бойку хочаш выйсьці
 З нашай птушкаю крылатай?

Лепш ня кратай
 Ты арла чырвонай масьці,—
 Ад яго табе прапасьці...

Прэч са шляху!
 І адным магутным махам—
 Галавы яго ня стала...

На ўвесь край засакатала...
 І арол забіты—белы
 Камянём зьяцеў ў бяздоньне.

На зямлі крычаць „П а б е д а“
— Лётчык! Сьмела!

Сьмела!

Сьмела!

На чырвоных крыльях еду!

Ад меж Пазнані
 Да нізін Рура
 Рабочыя ходзяць панура...
 Мы сталі кружыцца...
 Чырвоную птушку спазналі...
 І там— Ур-р-р-р-а-а-а!
 Народ весяліцца.
 Штандар волі мільгацее,
 Змоўклі лаянкі зладзеяў.
 — На вуліцу!
 — На вуліцу!
 Чуваць пад хмарамі,
 І дым па Нямецчыне
 Курыцца.
 Запахла пажарамі...
 Чалавечынай...
 Гарматы гручэлі бясконца...
 Барабаны бомкалі...
 Раптам усё змоўкла.
 Збор зазванілі,
 І над вызваленай
 Сьвяціла Чырвонае Сонца.

Пропэлер жалабна сьпявае...
 Пад намі Францыя.
 — Лётчык! тут загукаць каму мне?—
 Ты знаеш: у гэтай краіне
 Магілы насыпаны першай Комуне,
 А цяпер—
 Свабода захована ў ранцы.
 Справа пачатая гіне...
 Лётчык гаворыць:
 — Цела зьнішчылі,
 А дух іх магутны вітае...
 Пропэлер віхураю сьвішча...
 Навальніца...
 Чырвонае мора
 Абшары наўкол залівае.
 Маланка іскрыцца!..
 З магіл паўстаюць комунары,
 Сыплюць іскры ўлева, ўправа!
 Слава паўстаўшым!
 Слава!
 — Помста! Помста!

Вяшчуну чырвонакрыламу!—
Чуваць пагрозы, злыя крыкі.
Чырвоным памостам—
Пажарам вялікім
Свой шлях услалі!
— Лётчык! На поўдзень пахілім,
Дзе нас не чакалі...
У новую часьціну
Сьвету—
У чарнакожых краіну,
Дзе вечнае лета.

Над краем
Чарнакожных
Лятаем.

Яны таксама людзі няволі.

Гэтакай птушкі,

Нават пахожай,

Ня бачылі, пэўне, ніколі...

І чырвонай істужкай

Сьцелем мы шлях...

Чарнакожым ня страх!

Іскра ляціць на Алжыр...

Гарыць чарнакожных пустыр...

Замест плачу—песьні, скокі

Разьлягаюцца далёка:

— Нам ня жаль!

Нам ня жаль!

Хай агонь затопіць даль...

Ад Алжыру да Дамары

Хай прастор схавуюць хмары,

Хай там скачуць готэнтоты...

— Птушка, хто ты?

— Птушка, хто ты?!

А нехта крычыць з Трыполі:

— То вяшчун ўсясьветнай волі.

А цяпер над акіянам
 Чырвонакрылым баянам
 Пранясёмся над выспай
 Сьвятой Алёны,
 Над магілай Наполеона,
 Што век цэлы выспаў...
 Можа пачуе ён...
 — Гэй, Наполеон!
 Вось якім пажарам
 Асьвечаны чорныя царствы...
 Патугі твае былі дарам
 Здабыць над зямлёй уладарства!
 Не ўладаеш і выспаю гэтай!
 Каб быць пакарыцелем сьвету,
 Ня толькі зямлёю трэба ўладаць,
 А трэба узняцца
 На сінюю гладзь—
 І неба павінна табе пакарацца!
 На гэтай чырвонакрылай
 Машыне
 Тваю мы спалілі
 Айчыну!

Зашумелі матора калёсы...

Няма адгалосу...

Хвалі стагналі глуха...

— Лётчык, слухай!

Ці блізка Калюмбія?

— Відаць горы Анды...

Люблю я

Сіні край Атланты,

Бушуючы яго прастор...

Там вечна бойка хваляў-гор...

Ў ім неба бачу я адбітак...

Узоры вытканья з зор.

Нібы са злата-срэбных нітак.

Але відаць ужо Чылі...

Над выспай Вогнянай Зямлі...

Матор сакоча...

Сонца паўдзённага бліск

Сьлепіць вочы...

Але ад ветру

Ў паветры

Ня гарача...

Мы над зямлёю нізка...

— Лётчык, стрымай машыну,

Хачу запаліць Аргенціну...

Калюмбія—край капіталу...

Фабрыкі і заводы

Ф о р д а

Гудкамі рагочуць,—

Долараў мала...

А рабочы

І неба чарнее ад дыму...

Ніхто ня ўздыме

Мураваныя гмахі...

Капіталу сьцяна

Вадою абнесена—

Няма страху...

Але вось вяшчуна

Чырвонакрылага песьні

Зьверху нясуцца...

І больш ня куюцца

Стопудовым молатам

Аружжа, машыны,

Чужымі рукамі, за чужое золата...

Згіне нявольніцтва, згіне!

Узьняўся агонь

Ад Патагоніі
Да самай Аляскі...
— Гэй, магутнейшы Форд!
Зубамі са злосьці паляскай...
Ня будзеш ты ўласьнікам
Ні фабрык, заводаў, ні гораду...
Даволі ў аўтамабілі
Па зямлі поўзаць!
Мы панясёмся ў іх горда!
Мы пабядзілі!
Людзей ня купіў усіх—позна!
Свайго ня выпрашваем—
Мы пабядзілі!
Наша ўсё! Наша!
Заводы, аўтамабілі,
Гарадоў небаскробы...
Магутней няма—нашай сілы...
За намі узьняцца папробуй?!

— Лётчык, завінчывай!
 Мы над Вялікім...
 Ляцім праз Сандвічавы...
 Ад неба акіян сінее.
 Выспы, выспы бяз ліку,
 Новая Гвінея...
 Аўстралія...
 Перапуджаны колёністы...
 Крыльлі пропэлера перасталі
 Вярцецца.
 Чуць-чуць ніжэй...
 Дзікіх нявольнікаў сьвісты...
 Спаткалі скокамі.
 Іскры мяцеліцай,—
 Агонь колёніі ліжа...
 Зноў высока мы—
 Над Явай, над Суматрай...
 — Лётчык, варта
 Праляцець над жоўтакожымі:
 І тут паможам мы
 Узьняць паўстаньне...
 Загулі над Кітаем...

А вась і краіна тая,
Што выспай чырвонай
У акіяне

Бачу адбітай.

Я п о н і я...

Край усходзячага сонца,
Пад пропэлера перазвоны
Быў асьвечан Фузі-Ямай.

Помню я:

Гарады заліты

Выбухам з вогненнай ямы
Гаручага чырвонца...

Край усходзячага сонца—

Сілы падземнай ахвяры...

— Лётчык, зямля ўся ў пажары:

Стары сьвет і новы...

Ляцець трэба зноў,

Скуль падняўся вяшчун—

К блакітнай высі...

Загуло нібы тысяча струн...

— Таварыш, дзяржыся!—

Крыкнуў лётчык-рабочы,—

— Апускацца вась тут на зямлю

Няма як!..

Вачамі даль маўклівую лаўлю

І ў ясны дзень і ў цемру ночы ..

— Лётчык! Лётчык!

Бачу чырвоны маяк...

А вось знаёмыя нізіны,—
Крывёю рэкі ўжо ня льлюцца,
Лётчык, завярці машыну—
Хутчэй свабоду прывітаем...
Мы ляцім над краем—
Першай Вялікай Рэвалюцыі...

О, як прыгожа з вышыні
 Акінуць вокам лес і поле...
 Дзе сэрца слодыч вып'е болей,
 Як ні ў бязьмернай вышыні.
 А колькі сілы і адвагі
 Ты чуеш там—у вышыні...
 Няма жыцьця прагненьня — смагі...
 Ты—няўміручы ў вышыні.
 Плыве, плыве вяшчун крылаты...
 Блакітну даль, прастору ніжа.
 Разьдзьмухівае хмары ветрам.
 На тысячы узьняўся мэтраў...
 Плыве, плыве вяшчун крылаты
 і раптам—

Ніжай!

Ніжай!

Ніжай!

Замоўк гучлівы сьпеў матора.
 Здаецца, рэчкі, поле, хаты,
 Увесь абшар—нізіны, горы,—
 Плыве ўсё ўвысь, адкуль мы едзем...

Нясуся!

Нясуся!

Нясуся!

— Лётчык! Нагледзім,

Каб там апусьціцца,

Скуль быў узлёт.

Мы пачалі кружыцца

Над Беларусью

Вольнай і Злучанай.

Вяшчун-самалёт,

Ахварбованы

Вечарам рыжым,

Сьпявае гучна,

Лятае чаруючай птушкай...

Ніжай!

Ніжай!

Ніжай!..

Лётчык кіруе на дым,

Што сьцэлецца чорнай

Істужкай...

Шугнула полымем

С а л о м а

Дзе быў уздым!..

— Над полем мы—

Аэродромам...

Прыемны ахапляе страх...

Матор галосіць...

Нізка!

Нізка!

Гаручы бэнзын бліскае!

Тр-р-ра—та—та—тах!..

Зямлю цалавалі калёсы..

— Таварыш лётчык! Як прыгожа

Ляцець было ў блакітнай высі,

Калі вяшчун за хмарай віўся

І шлях шукаў для падарожжа!

Што тут мяне уцешыць зможа?

Вайна, пажар? Зямля і людзі?..

Увысь імкнуцца вечно будзе,

Хто быў у гэткім падарожжы!

1922 г. Менск.

Было солнце
затуманено дымом
На дивной
гармоничной гадюке
самородной дымкой.

Л Е Н І Н
загорелся
иши паморозь
паходан влэжик.

Было поле
крыбой зашурочено
звонна
вдывиким абориван
войстрым градам кулау.

О, зоры!
Што вы марраномы!
Кам вымудра
сьмерці дажудавы!

О, небы!
Што выта загасна
узына.

Всё в мире так
как будто бы
иногда в жизни
— Голубчик мой! Не пришла
Линия твоих в блаженной
Книжечку на дарах твоих
Где ждёт меня вся добротная
Шёл ты мне счастье такое
Видно, давно? Замечай под
Улыбка твоя...
Как будто бы...

1922 г. Москва

1922 г.

Было сонца
затуманена дымам...
На людзей
гарматы глядзелі
сьмерцю дзікай...

А мільёны нявольных
нястрымана
ішлі паміраць
паходам вялікім.

Было поле
крывёй завільгочана,
засеяна
валавяным збожжам—
войстрым градам куляў...

О, зоры!
Што вы напярарочылі?..
Калі ўнімецца
сьмерці разгульце?..

О, неба!
Ці хутка загасьне
узьяты

вайной непатрэбнай
вялікі пажар?

Ці хутка
дні хмурыя
зьменяцца яснымі?

А людзі
ў новым паходзе—
за волю—
рашучае скажуць:
—Даволі!

—Мы—
за новыя войны.
Ахвяр ня прыносім
больш
дарма!..

З паходу
ў паход кліча
Скіфіі дзікай
новы прарок...
Хоча ён
зямлі аяскравіць аблічча,
што вякамі у змроку.

Чуцен кліч
па шырокаму сьвету...
Паўстаюць
за народамі народы...

Будзеш ты,
О, зямля, сагрэта
нябывалым агнём
паходу.

Маўчалі зоры...

Неба маўчала...

Ад зор і неба—
нямы адказ...

Чырвоным шляхам,
шляхам—узорным
Пашлі мільёны,
пашлі з няволі,—
агонь адплаты
у іх ня згас.

Зноў агнём
і паводкай крывавай
забушуе прастор,
загудзе!..

Слава!

Прароку слава!

Што ў паходзе

з нявольнымі разам
ідзе!..

Ленін!
Ленін!
Ленін!
Фабрыка і завод
грукоча...
А вёска,
блакітная вёска
нічога ня хоча...
— Што нам вызваленьне?!
Загнаць-бы пана у дошку!
Зямлі і Волі!
А болей нічога!
Нічога болей!
— Бяз Леніна ні да парога...
Галосяць гудкі заводаў...

А поле,
наша курганнае поле,
калосьсямі жыта заводзіць:
„Ад веку мы спалі“...

Спаліць!
Ўсё спаліць
Тысяча дзевяцьсот сямнаццаты год...
„Паўстане людзкі род“...

У вёсцы блакітнай,
Сярод васількоў-калосьсяў
Жыве селянін Мікіта...
Лес за ваколіцай
Сумна галосіць...
Ад усходу да заходу сонца
Стогне Мікіта,
Мікіта галосіць,
Сіратою ў полі пакінуты...
— Сыны на вайне...
Войскамі поле здратована...
Ну, а мне?
Што рабіць мне?
Паны галаву скруціць гатовы нам...
„Вайна да пабеднага канца“...
На фронт коні і людзі...
А нам?
А нам што будзе?
Мусіць загінем...
Нічога нам не пакінулі...
Тра-та-та-тах!..

Бух! Бух!

...айца

і сына...

сьвятога духа...

Можа сынкі забіты?..

тра-та-та-тах!..

Бух! Бух!

Плача Мікіта,

плача і слухае.

II

Вечар...
Вечар асеньні хмуры...
Дожджык цалуе шыбы.
Вецер п'яе-туруе.
— Каб жывыя—прышлі-бы.
Раптам—стукат у сенцах...
Увашоў паволі
і кажа:
— Тата! а, тата!
Толькі мяне захавала доля...
І павесіў партрэт на сьценцы.
Зажмураным вокам
партрэт аглядае хату...
Нібы-то злотная пражы—
снуюцца і сьвецяць
з камінку
карчоў прамені...
У Мікіты—ўраз успамінак...
— Сыночак, скажы мне,
ці жывы ўсе дзеці,
што ў войска забралі у жніўні?..

— Загінулі двое... там... далёка...
А мяне прасьцярог—вось гэты...
Плечы яго не ў палетах...

Завуць яго Ленін!
Ён збавіў ад сьмерці...
Шануй яго, тата!..
Насі, як і я,
імя яго ў сэрцы!

Зажмураным вокам
портрэт аглядае хату...
— Ты тут... тыя забіты... далёка...
Насіць яго імя ў сэрцы...
Мікіта тварам к сьценцы
стаў на калені
і шэпча:
— Ленін... Ленін...

III

„Вайна да пабеднага канца“...
А з балькону Кшэсінскай палацу,
дзе рабочых галодная раць,
нясуцца Леніна словы:

„Без вайны,
без вайны змагацца!
Хто за вайну—
— расстраляць!..

Гэта першая пастанова...
Ваяваць мы іначай хочам!..

Таварышы рабочыя
і сяляне!

Мы разам паўстанем!..
Пойдзем фронтам,
фронтам адзіным!..
Ня траціць ні аднэй гадзіны!“
Міколы іскрацца вочы,
Як толькі гляне
на балькон, на Леніна,
на фігуру гранітнага воску...
Ўспамінае загоны-паясы,
дзірван, каменьне,

балоты, ласы...
Ўспамінае родную вёску,
Панскі зьдзек і прыгоны...
Але сягонья—
гэта толькі сон...
Сон аб акцябрскай славе...
Бы прышоў да бацькі ў госьці,
пад портрэтам на лаве
сьпіць ён...
Але ня сьпіцца яму чагосьці...

IV

І толькі зірнула раніца,
Мікола шынельку латае...
А Мікіта
з Ленінам раіцца,
пытае ня хітра,
як шчасьце здабыць
мужыку.

— Тата! а, тата!

Вось табе сына руку:
заветы яго
калі выпаўнім—

будзе воля нам,
будзе зямліца!

У Мікіты сьлёзы выплылі...

А Ленін здаволены
на Міколу глядзіцца...

І з закуранай
сялянскай хаты,
пад поглядам
са сыяны портрэта,
Мікола сабраўся ў салдаты
у войска на пятае лета.

Цяпер хата ня плакала
комінам,
не расіліся сьлёзы са стрэх...
Сумна бацьку...
шкада, як нікому,
што сынок—
гэтак мала пацешыў.
Эх, сыночку!
Пабыў толькі ночку,
толькі ўспомніў
памёршую маму...
расказаў сваю мне програму...
Як сьлед не спачыў—
і ў дарогу...
Хоць-бы тры дзянькі...
Слухае сын словы,
сам-жа ўжо гатовы...
У лапці абуў ён ногі...
аборы з пянькі...
Торбу закінуў на плечы...
— Пастой! засланю хіба печ,
каб шчасьце было ў падарожжы.
— Ленін, Ленін паможа!—
І Мікола схіліў калені...
Бляскам
цудоўным
сьвятлела

восені

соннае

раньне.

А Ленін,

Са сьцяны задуменны Ленін

поглядам сьмелым

благаславіў іх разьвітаньне.

V

✓
Ня раз сумаваў па сыну Мікіта,
у госьці чакаў штодзянька...
— У засеку больш цяпер жыта,
бяда—няма вось сынка...
Ці хутка ўсёй калатніны
пазбудзецца зайздросны сьвет.
Зрабі так,

каб пачуць хоць пра сына!..
І Мікіта глядзеў на портрэт.
Ведаў бацька,
што сын комуністы,
што Мікола у Леніна ўласьці.
Не маліўся больш прад прачыстай,
каб сынку ў барацьбе не прапасьці.
І назаўтра—
ну проста цуда!
ад сына прынесена вестка:
„Тата!
на заводзе працую...
Шлем паклоны—
я і нявестка“.

Палюбіў Мікіта Леніна,
палюбіў—

— ну проста да сьмерці...

І ў той дзень вясёла-вясеньні
пакляўся яму толькі верыць.

І штодня—

ад працы хоць зморыцца,
у пасьцелі Мікіта разьдзеты,
ён бяз слоў,

але горача моліцца
закурэламу дымам портрэту.

24

VI

Час мінуў...
Сялянскія хаты
слова Ленін—зрабілі сьвятым,—
зналі ўсе—
Ён ня любіць багатых...
Ён за праўду,
за лёс беднаты.
А Мікіту нібы-то сьмешна,
і Мікіта быў вельмі рад,
што яму—
ён паверыў першым,
калі сына слаў у салдаты.
Калі ў армію
войск чырвоных
яго сын пашоў бяз прынук,
а цяпер—
недзе молатам звоніць...
Ёсьць нявестка,
унучка і ўнук.
І ня раз
на сходзе вясковым,
калі бедных зганялі сьвістам,

Мікіта сьмела браў слова
і гукаў:

— „Я і мой сын—комуністы...
На бедных сьвіст гэты...
Таварышы!

Дзе ваша сумленьне?!

Багатыя сьвішчуць—
— ліхая прыкмета!

Таварышы!

Рабіце, як кажа Ленін!“

А часам—
возьмуць падатак
з беднага—

і возьмуць лішні...

Ломяць рукі людзі,
галосяць і кажуць:

„Ўсявышні!“

А Мікіта прыдзе дахаты,
ноч усю спаць ня ляжа...

На Леніна гляне і скажа:

— Каб ведаў Ленін аб гэтым!

Ну, ня прыжджу хіба лета,—
ураз на машыну—

паеду ў Маскву я да сына...

Можа цябе там пабачу,—
табе раскажу усё чыста.

Я—як і ты, як і сын—комуністы!..

Глядзіць на портрэт і плача...

VII

Скажа хто—
на колькі часу
сьвет пазбыўся калатніны...
Толькі бач:
пажар той гасьне,
што зьнішчаў куткі краіны.
І ў блакітных вёсках-сёлах
новай вольнай Беларусі
селянін пяе вясёла:
„Не сагнуўся так, якгнуўся...
і паноў зямлі абшары
сам сажну ў свае засекі...
Не затуляць край наш хмары,
край, што вечна быў у зьдзеку!“
Але сягоньня
сяляне штось ня ў гуморы...
Вышлі ў поле на загоны,
з імі каморнік...
Пастанову зрабілі учора:
„Не патрэбны межы,
што хаваюц поле ў быльлі...
Няхай лепш разоры“...

— Нам казалі,
як у войску былі,
што ўлада панскай зямлі
прырэжа!..

— Сваёю ня ўсе здаволены!..

— Ці-ж можна—
шнуры у тры пядзі?!

— Чакалі!

— Чакаць даволі нам!

— Таварыш каморнік!

У пераглядзе
павінна быць наша заява!

Не каморніцка справа,—

Я—толькі мераю...

— Пра зямлю пры цары пелі!

Дзе гэта відана?

— За рэволюцыю і мы цярпелі—

Ці-ж нам ня крыўдна?!

— Таварышы!

Давайце хэўраю
да Леніна напішам ліст...

Ён адзін камуністы,
што спагадае аб нас.

— Час ужо!

час

беднаце даць надзелы!

Ня раз і ня два

сялянамі поле галдзела.

Непакоіла вёску братва.

— Даёш надзелы!

— Падзяліць трэба маёнткі,
каб пан і здалёку
ня мог такі

на іх вытрашчыць вока!

— Парэзаць усё на палеткі!

— Зьнішчыць маёнткі

бяз глуму!

А мы,

мы самі зробім

комуну...

— Ня мы—нашы дзеткі!

VIII

Спавіла вёску вечара ціша:
Замоўк і на вуліцы гоман...
Толькі гутарка хату калыша:

— Паслаць!

— Паслаць за Сымонам!

І дзядуля старэнькі, сівы—
ён адзін між старых пісьменны—
ў будыніну пчол гаманлівых,
апіраючыся кіем, сяменіць...

— Мы самі аб марнай долі
напішам да Леніна ў „ноце“...

І выводзіць дрыжача крамзолі...

Не даваць-жа пісаць блазноце!

А у сініх хмарах махоркі,

нібы зоры,

блішчаць іх вочы...

Што ў жыцці было іх горкім—

усё Леніну выкласьці хочуць.

Ён паможа ў няшчасьці—вераць,

ён зьвядзе з непарадкамі квіты...

Раптам—

рыпнулі дзьверы—
увайшоў вельмі хмурым Мікіта.
— Атрымаў ліст ад сына учора...
сам нічога... і дзеткі здаровы...
Піша ён... аб Леніне... хворы...
Пахіснулі сяляне галовы...
А пяро—
заскрыпела і змоўкла
на паўслове мужыцкай „ноты“...
Толькі месяц зірнуў пажоўклы
праз вакно
на сьлёзы бядноты...

— Што-ж рабіць?
— Пачакаем троху...
Даць спачынак—здараўю парука,—
а Мікіта паедзе праз год...
На сёмуху...
Завязе ліст у самыя рукі...—

А ноч—
нібы плакала лесам...
Над вёскаю—
гром забражджаў,
месяц хмарамі сіль занавесіў...
Закапалі сьлёзы дажджа...

IX

Прыходзіла за весткай вестка
пад стрэхі сялянскіх хат,
І кожнага сходу павестка
аб Леніне ставіць даклад.

— Ці дуж?

— Ці ня дужы?

— Ці ёсьць на паправу надзея?

А Мікіта—

праліў сьлёз лужу,

дзень і ноч на портрэт глядзеў.

І ня раз—

зажмуранае вока

у Мікіты ўздымала дух...

Ён тады—

ў задумённы глыбокім

нібы Леніна словы слухаў.

Мікіту здавалася часта,

што портрэт—

на сьценцы гавора,

што папера—

словамі шастае,

як Мікіта кажа пра гора.

І ў адзін зімовы вечар
Мікіта глядзіць Леніну ў вочы...

А за вакном—

плача вецер,
на камінку—

шугае корч...

Вясёласць—
з вачэй нібы ўпала ўся,
нібы дыхаць зрабілася трудна...

Мікіту—

ўсю ноч ня спалася—
ноч цягнулася вельмі марудна...

— Як пабачыць цябе хачу я,
не счакаю ніяк вясну...

Нешта сэрца нядобрае чуе,—

Мікіта сказаў і заснуў...

А ў вакно

глядзела раніца,
невясёлым глядзела тварам...

І сьняжынкі

чамусьці ня дражняцца,
Як мароз іх пужае ударам.

Х

Горад...
Заплаканы горад...
Сённяя весткаю
вёску ня радуе...
У бязьмежныя далі-прасторы:
„Ленін памёр“—
нясе радыё.
Лясы, балоты і поле
заплакалі марш хаўтурны...
— Няма...
няма яго болей.
Плача народ пануры...
Плача і вёска, плача...
Сьнег нібы ў жоўтым пяску...
А Мікіта сон бачыць,
што едзе да сына—ў Маскву.
Толькі прыход суседа
ня даў больш аб слодачы сьніць..
— Мікіта... ты, пэўне, ня ведаў...
Ленін... сказаў... доўга жыць...

І глядзяць
на партрэт здалёку...
Мікіта ў сьлёзы ўміг...
А Ленін зажмураным вокам
жывым пазірае на іх...
— Хай памёр...
але ў сэрцы нашу я
яго імя—ён будзе жывым...
Капля сьлёз на зрэбнай кашулі
здавалася капляй крыві...
І Мікіта з жалобаю ў сэрцы
ня зводзіў вачэй з партрэта...
— Ці ж можа Ленін памерці?
Ня веру,
ня веру я ў гэта...
А партрэт, які быў
задумлены,
як раней ён—
і вока жмурыць...
Ніякай няма перамены
у вялікай магутнай натуре.

Ленін...

Ленін...

Ленін...

Галосяць заводы і фабрыкі...

І вёска...

 блакітная вёска
таксама ў жалобных хварбах...

 Ліе за сьлёзкаю сьлёзку...

Поле, лясы і курганы
 глядзяць сіратліва...

Чуецца толькі:

 „сьмерць паганая!“

 І зноў маўкліва.

Камяніцы гораду
і драўляныя хаты,
што аб Леніне пялі горда,
адчуваюць вялікую страту...

Боль адчуваюць
 усе, як адзін,
хто жыў яго думамі.

Адвітаньне аддаём і мы...

Роўна на пяць хвілін
 жыцьцё замірае...

 У магілу
кладуць няўміручага Леніна.

 Сіла пабядзіла сілу...

Гудкамі адходную граюць
таму,
хто прынёс вызваленне...
Над магілай жалобны плякат.
Чытае пролетарыят:
„Выпаўнім заветы Леніна!“

Студзень 1924 г.

БЕЛАРУСЬ ЛАПЦЮЖНАЯ

ГЛАВА ПЕРВАЯ
ОБЩЕЕ
Описание
Историческое
Географическое
Политическое
Экономическое
Судебное

ВЕЛЫЯГО ЦАРИОЖИТНА

Гэй, лапцюжнікі, слухай!..
 Наша вёска ня будзе больш плакаць...
 Па бруку гораду,
 Бач, рухае,
 Рухае горда
 Лазою падплецены лапаць!..

З балота,
 З ракітавай далі,
 Акіянам аўсяных ніў,
 Мы—Беларусі бяднота—
 Сюды прынесены хваляй,
 Хваляй сярдзітай, бурлівай...

Камяніцы былі ў сумоце,
 Твар свой наморшчылі шыльды...
 Толькі плякат на плоце
 Зубы ад радасьці выскаліў:
 „Ці запісаўся ты дабравольцам?“
 Плякату разяўлены рот...
 — Гэй, лапцюжнікі-хлопцы,
 На фро-о-онт!!!

Апавіта журбою вёска,
Што сыны ў далёкай краіне...
А на фронце мільёны войска
Ад гарматаў і куляў гіне.

— Ой, ня кукуй, зязюля, у лесе,
Не сьпявай ты, вецер, ракітай...
Не кажэце дзяўчыне Алесе,
Што жаніх яе ў войску забіты.

— Не кажэце старой матулі,
Што сына больш не пабачыць,
Што сынка да грудзей ня прытуліць...
Хай матуля ад жалю ня плача.

Хай і вёска аб ім ня сумуе,—
Ён аб ёй не забыў да сьмерці...
— Ой, чаго-ж так гудзе-шальмуе
Ў чыстым полі паганец-вецер!!

... Адважна біліся...
 За праўду памерці—ня страх.
 Каб над вёскай і горадам віўся
 Чырвоны сыцяг.

— Эх, даволі, груган драпежны,
 Над краінай лапцюжнай кружыць!..
 Дзікай распачы знішчаны межы:
 „Ці памерці—ці вольна жыць!?“

Маладая пастаўшая сіла
 Адным махам пазбудзецца слот...
 Сонца з хмар пазірае так міла
 На краіну лясоў і балот.

Загуло... Вогнястальлю заляскала...
 Песьня вольная стогне віхурай...
 Зіхаціць ў зачарованым бляску
 Край спрадвеку заплаканы, хмуры...

Мы цяпер прыдабудзем багацьце
 Тым, што вечна хадзілі ў лапцёх...
 Ёх мільёны,—змагу распазнаць я,
 Чые рукі былі ў мазалёх.

Мы цяпер аб краіне шэрай
Сьпеў жыцця каласіць будзем вершам...
Горад дымны і вёску ў шэрані
Злучыць у адно—вышлі першымі.

Сьпевам-морам

Поле залілося...

Грукат фабрыкаў, рогат іх труб...

Сінь прастору

Шэпчацца калосьсем,—

Вёска з горадам едуць браць шлюб!

— Гэй, лапцюжнікі, слухай!..

Наша вёска ня будзе больш плакаць...

Па бруку гораду,

Бач, рухае,

Рухае горда

Побач з ботам лазовы лапаць!..

Вечар... На печы кот муркае,
 Лапкаю гладзіць па лапцы.
 Бацька стары сядзіць на прымурку
 У лахматай авечай шапцы.

Дыміцца люлька карчагай,
 Дрыжыць ад гутаркі рот.
 — Не, кажа бацька,—ня лягу:
 Думкі навеяў мне сход.

У задуменьні...
 І вокам ня кіне
 На асьвечаны комінкам кут...
 Думкі бягуць, як праменьні...

Успамінае, як тут
 Жыў без каня,
 Без кароўкі,

Як хлеб з аўсянай мякіны,
 За працай штодня,
 Рэзаў пянчанай вяроўкай
 І долю кляў матчыну.

Тады, як рабіў яшчэ паншчыну,
Як ня меў саматканай сярмягі,
Ня меў і на лапці лазы,
Як сьлязьмі праганяў ён смагу,—
На пана і сеяў, і жаў, і вазіў...

— Прэч, думкі!.. Нашто аб мінулым?!
Аб сягоньнешнім думае сходзе...
Той кут, што сьвятло захліпнуў ім,
Вачыма з усьмешкай абводзіць...

— Ня буду, ня буду больш верыць,
Што жыве ўсемагутны бог.
Я маліўся, а ён і да сьмерці
Палепшыць жыцьця ня мог.

З твару спаўзьлі маршчыны...
Вытрас люльку, аб ногаць пастукаў...
Успомніў аб комсамольцу сыну,
Што ў лапцёх у горад паблускаў...

5

А па гораду
Сын яго рухае,
Рухае горда...

Па бруку ботамі: чок-чок!
Ад працы ў мазалёх рука...
А на грудзях яго—значок
Прыгожа зьзяе:

Ц. В. К.

І роднай далі подых нейкі,—
Аб вёсцы думак карагод...
Заместа ў хату йсьці з ячэйкі—
Ідзе з ячэйкі на завод.
Мінуў завод. За марай мара
Лунае аб лясох, палёх...
І сэрцу ня зьлічыць удараў
І ня стрымаць разьбегу ног.
Ідзе у даль, дзе сьпевам гучным
У вёсцы спатыкаў спачын...
Замест электрыкі бліскучай
Панюхаць хоча дым лучын.
І толькі змрок і ціша ночы
Укралі шлях да роднай хаты...
Напомнілі, што ён—рабочы,
Што заўтра жджэ яго варштат.

Мне калісьці казала маці,
Што радзіўся я ў хляве,
Як карову пайшла даглядаці...
Ой, ды ліха-ж маёй галаве.

Як радзіўся, дык мне напісалі:
Жыць на вёсцы і быць пастухом,
Вандраваці са статкам лясамі,
Баяць байкі балотам ды мхом.

І было мне ня болей—восем,
Пастухом быў, авечкі я пасьвіў...
Помню, помню сьлязьлівую восень,
Як у лапцях дрыжаў ня раз.

Калі-ж толькі мінула дванаццаць,
Гаспадар я—ну, проста аж сьмех!..
Дзень цалюткі у полі за працай,
Вечар прыдзе—гайда на начлег!..

Пад дажджом, у дзіравай браварцы,
Каля вогнішча седзячы, сьпіш,
Або ноч на чарговай варце
Сьвістам будзіш ваколіцы ціш.

Шмат разоў я калісь на начлезе,
Прызнавацца сягонья нялоўка,
Нібы бачу: лясун з дрэва лезе,
Жараб'ё мне казалася воўкам.

Тады бег я спалоханым зайцам,
Бег, валяўся на роснай траве...
Так прышлося вось мне гадавацца,
Мо' затым, што радзіўся ў хляве.

Мо' затым і цяпеў я сьцюжы,
Быў галодны і ночы ня спаў,
Што я сын Беларусі лапцюжнай,
Аб якой пройдзе громкая слава.

Аб якой не сягонья, дык заўтра
Згіне ворагаў злосных грызья...

Эх, ды лепей ня варта
Пра мінулыя дні ўспамінаць...

Гэй-жа, гэй!.. Зашумі, сасоньнік,
Засьвішчэце, віхуры, у полі,
Каб пачуў я у горадзе сённяя
Песьню вёскі аб знойдзенай долі.

Каб пачуў, як жыве і можа
Стары бацька—сівенькі лунь,
Ці пабольшала сена і збожжа
У струхнелай, пакрыўленай пуні...

Ня чуваць сіняй далі адказу,
Мо' дзе блукае песьня ў палёх...
Каб, здаецца, узьняцца адразу—
Праляцець над палямі я мог:

Паглядзець на лясы, сенажаці,
Падзівіцца на родны той кут,
Дзе ў калысцы нябожчыца маці
Напявала мне песьні пакуты...

Гэй-жа, гэй! Зашумі, сасоньнік,
Засьвішчэце, віхуры, у полі,
Каб пачуў я у горадзе сённяя
Песьню вёскі аб знойдзенай долі.

Вуліцы, завулки,
 Твар белы камяніцы...
 Фабрык сьпевам гулкім
 Горад весяліцца.

Па бруку ботамі
 Чок-чок!

Ідуць настрэчу... Што там ім
 Да тых лапцюжных, што далёка?!
 Абутыя яны, ці не!?
 А мне—

Аб вёсцы кажа кожны зьвяк
 Прылад сталёвых, што касы...
 Машын рамесьні-паясы,
 Рабочы—гэта мой зямляк.

І дым трубы—туман над гаем,
 Калі працнецца вёскі рань...
 А як кавадлы барабаняць—
 Сноп іскраў зоркамі мільгае.

Їду з заводу... Рогат, шум
Знаёмых вуліц...
Усплыў свавольна шэраг дум:
Каго прасторы гмахаў туляць?!

Прыгожа ўбраныя вітрыны,—
Сярдзіта іх акінеш вокам...
Ці помніць горад аб сястры,
Аб вёсцы, што жыве далёка?..

Ї чую песьню зноў заводу—
Ён будзіць поле, лес, пакосы...
Їмгліць, іскрыцца над балотам
Пажоўкла-злотным лісьцем восень.

Ахапкі промняў ткуць у высі
Узор зямлі: СССР...
Аб сонца ночы змрок разьбіўся,—
Дзень новы прыдзе—маю веру.

Ціха ў гаю, ціха...
 У пушчы ня выюць зьвяры...
 Куды-ж гэта дзелася ліха,
 Што сьпевам ня плачуць бары!?

На каліне зязюля кукуе,
 Пад калінай сьпіць сын ля мяжы...
 — Пагадаю аб шчасьці сынку я,
 Як ён будзе, мілы мой, жыць.

І слухае сказ варажбіткі,
 Серп сьціснула моцна ў руку...
 А думкі—жыцьцё ткуць, як ніткі,
 Пры кожным гучлівым „ку-ку“...

Ня верыць матуля у дзіва:
 Яна—дачкакалася сьвята...
 І казка аб волі—праўдзіва:
 Над ёй не стаіць прыганяты.

А змрок чуць прыляжа ў даліне
 Ды бор пачарнее кудлаты,
 За плечмі з калыскай і сынам
 Са сьпевам дыбае дахаты.

— Ой, ў бары, бары
Тры дарожанкі,
Цяпер не баляць
Мае ножанькі.

— Ой, ў бары, бары
Горы-кручанькі,
Цяпер не баляць
Мае ручанькі.

Дыбае іржэўнікам росным;
Сын сьпіць у калысцы на сене...
На небе шлях млечны, як кросны
У срэбныя кветкі-дасэні...

А вецер снапы ня кудлачыць,
Цалуе іх лёгкім паведам;
Сыноч за плячыма ня плача—
Матуліны слухае сьпевы...

— Ой, ў бары, бары
Грае скрыпанька,
Цяпер пройдзе ўсё
Гора-ліханька.

— Ой, ў бары, бары
Б'юць цымбалікі,
А жыцьцё цяпер
Нібы баль які...

Куды-ж гэта дзелася ліха,
Што сьпевам ня плачуць бары...
У пушчы ня выюць зьвяры...
Ціха ў гаю... ціха...

Дзіўным сьпевам сваім зачаруе
 Ускросшая сягонья Беларусь...
 За лапцюжных паўстанцаў чаму я
 Ужо не баюся!..

„Вайна—вайне“—
 Яны пачулі лёзунг...
 Ня прыдзе час, што сьпіны ім сагне,
 Як вецер на балоце лозы...
 „Вайна—вайне!
 Вайна—вайне!“

І гэта бой астатні і напружны,
 Рашучы бой: памерці або жыць...

 — Слова тваё, Беларусь лапцюжная,
 Выйдзі і сьмела скажы!

Скажы ня вуснамі здрайцаў,
 Што век з цябе строілі кпіны,
 Мільёны занятых працай
 Сваё слова сказаць павінны!..

Раць магутная узьнята,—
Чуцен высі голас-гоман...
Гэта моладзь-арляняты
Пяюць песьню перамогі.

Праходзяць дні. Чакаем перавагі,—
 Загінуць можна тут што хвілі...
 Ня жыць таму, ня мае хто адвагі,
 Ня верыць хто ў пабеду сваёй сілы.

І многа вас, наўкола што цікае,
 У грозны час, каб закрываць свой твар...
 Лапцюжнай вёскі сын і, вось, не уцяку я,—
 Адважна стрэчу я ўсіх ворагаў удар.

Мо' ў бойцы згіну я, абліжа вецер косьці
 На гэтай зямлі, дзе Беларусь укрэсьне,
 Але ня дам тут баляваць тым госьцям,
 Што не мае пяюць працоўным песьні.

Мой вольны сьпеў—пастаўшых будзе гімнам,
 Ём затаплю прастор краіны я...
 Сьмялей-жа ў бой!.. Я веру—не загіне:
 Усё зможа ўраз працоўная сям'я.

Праходзяць дні... Чакаем перавагі,—
 Загінуць можна тут што хвілі...
 Ня жыць таму, ня мае хто адвагі,
 Ня верыць хто ў пабеду сваёй сілы.

Толькі там, дзе семнаццаты ўвосень
 Апрунуў зямлю чырвоным лістам,
 Над лапцюжнікамі сонца узнялося,
 Толькі там, дзе ўлада куністых.

Новы край... Замоўклі сьпевы жалю,
 Лявай грознаю прайшла чырвоных раць...
 І ў мяне, бач, рукі ня дрыжалі
 Загад пісаць: „Ня наш хто—расстраляць!“

Апошні вораг расстрэлены,
 Што няволіў лапцюжных мільёны...
 — Гэй-жа ўдаль! Верым, што стрэнем мы
 Нашых братоў няўзбройных!..

І Беларусь, як вольная між вольных,
 Мінудых дзён забудзе цяжкі шлях,
 Пакажа ўсім, што здольна
 З пагардай утрымаць здабытай волі сьцяг.

Паверыць сьвет, што люд наш працаздольны,
 Што сіла творчая ніколі не застыне...
 — Дык расквітай, лапцюжнікаў краіна,
 О, Беларусь, ты вольная між вольных.

Мой вольны сьпеў не апавіты сумам,
Ім заглушу ўсіх сьпеваў адгалосьсе...
Ня верыць хто ў семнацатую восень—
Напевам радасным ім веру прынясу я.

Сьпявай, шумлівы гай... Шапчэце завірухай
Нам казку новых дзён, стагоднія лясы...

Бач, уперад сьмела як рухае

Беларусі лапцюжнай сын.

З балота,

З ракітавай далі,

Акіянам аўсяных ніў,

Беларусі бяднота

Нясецца

Далей,

Далей

І далей...

Нясецца

Хваляй,

Хваляй сярдзітай, бурлівай.

Паўстаўшай магутнаю сілай

Старое зьнішчана дазваньня...

У грудзёх адвага і паўстаньне...

Збылося песьні прадгаданьне:

„Хто быў нічым,—

Той стане ўсім“.

Трынаццатай песьняй прарочу
 Беларусі лапцюжнай славу...
 Беларусь болей слухаць ня хоча
 Аб Рагнедзе і Ізяславе.

Не кажу аб дзікунскай навале,
 Ні аб царскім і панскім прыгоне...
 Беларусь на крутым перавале
 Нараджаецца вольнай сягоньня.

З Усходу—едзе працы рыцар,
 Ён на кані чырвонай масьці...
 З Заходу—белы конь імчыцца...
 На Беларусі бой—
 Каму з іх запрапасьці?!

І беламу каню надломаны капыты,
 Упаў ён на зямлю... Хістаецца яздок...
 Лясы і шыр палёў ваякамі пакрыты,
 Што шлях кладуць ад Воршы ў Беласток.

Надходзіць час... Заход струхнелы ляжа
 Пад капытом чырвонага каня...
 Па ўсёй зямлі узор з бліскучай пражы
 Ткаць будзе раніца надходзячага дня.

Пакуль-жа бой ідзе: тут праца, там багацьце,
Ты, Беларусь, пывеш праз Рубікон...
Дык мусіш ты, лапцюжная, змагацца,
Законы каб пісаць уласнаю рукой.

Ты мусіш праганяць мінулы цень няволі
З зямлі сваёй, дзе пазбыліся пут...
Ня будзе целаю той павызвален ніколі,
Хто марыць дух мінулых дзён атрутай.

Змаганьне—барацьба, адвага і рашучасьць
І духам вольная, нібы поэты верш...
Ты, Беларусь, нізіны пройдзеш, кручы
І вір жыцьця свайго—пераплывеш.

Лапцюжная! Рады злучыўшы цесна,
Плыві ты ў даль бурліва-грознай лавай...
Сваёй мужыцкай сьмелай песьняй
Табе прарочу славу!

Ліпень—жнівень, 1924 год,
Жалезнаводзк.

МАРЫНА

...иногда так, чтобы...
...иногда так, чтобы...
...иногда так, чтобы...
...иногда так, чтобы...

...иногда так, чтобы...
...иногда так, чтобы...
...иногда так, чтобы...
...иногда так, чтобы...

...иногда так, чтобы...
...иногда так, чтобы...
...иногда так, чтобы...
...иногда так, чтобы...

МАРИНА

...иногда так, чтобы...
...иногда так, чтобы...
...иногда так, чтобы...
...иногда так, чтобы...

...иногда так, чтобы...
...иногда так, чтобы...
...иногда так, чтобы...
...иногда так, чтобы...

...иногда так, чтобы...
...иногда так, чтобы...
...иногда так, чтобы...
...иногда так, чтобы...

...иногда так, чтобы...
...иногда так, чтобы...
...иногда так, чтобы...
...иногда так, чтобы...

...иногда так, чтобы...
...иногда так, чтобы...
...иногда так, чтобы...
...иногда так, чтобы...

Можа песьняй будзе,
Можа казкай

Гэты сказ аб мінулай праўдзе,
Як па сьвеце вякамі паблудзіць...

Але вось—

Няхай ведаюць людзі
Пра Марыну,
Дзяўчыну-краску...

Няхай ведаюць людзі,
Як забранай краіне жылося...

Народ сам пра гэта
Зложыць песьню...

Народ сам поэта...

Ён у сваіх сьпевах
Мае веру,

Што жыцьцё яго—завесьніць...

І цяпер—

Каля плоту і ноч, і дзень
Стары старац-жабрак

Песьню гудзе...

Як-жа ён, як
Апявае мінулыя дні?..
Яго струны—нібы авадні—
Жаласна енчаць...
Гэта—сьпеў сівой старасьветчыны.
Я пяю—што рабілася ўчора...
Нават там, дзе плач і гора—
Мой сьпеў вясёлы...
Жыцьцё цяпер—бурлівы вір...
Даўно разьбіў жабрацку ліру...
Ужо ня сёньня
Плакаць кінуў...
Мой сьпеў вясёлы,—
Я сьпяваю
Пра красуню-дзяўчыну—
Пра паўстанку Марыну.

І
Ні ў палацах маляваных,
Ні ў белых харомах
Вырасла дзяўчына—Марына...
Маці яе ўзгадавала
Ў кляці, на саломе...
Ды прыгожым тварам надарыла...
Цьвіце кветкай...
Маладзенька, румяная
Ды стройная станам...
Погляд вочак—іскрынкі лучыны.
Цьвіце кветкай,
Цьвіце і ня вяне...
Пакахала сэрданькам дзяўчыны,
Пакахала Марына Івана.
Іване, Іване...
Няхай толькі гляне—
На тварык бяленькі,
На хвартух навенькі...
Паглядзеў Іванка на Марыну,
Паглядзеў—ды годзе...
На вайну забралі з хаты...
Які лёс пракляты!—

Нарадзіўся ў няшчасну гадзіну.

А Марына рутай-мятай

Расьце на выгодзе.

Ой, куды там дзяўчыне выгода:

Бягуць яе лецейкі і годы,—

А каханак на вайне

Ды на чужой старане...

Вернецца ці не?..

А у полі жыта сьпелае

Каласамі шуміць-шастае...

Жне Марынка,

Жне са сьпевамі

Да Іванку ўспамінае часта.

Знашла яна спарышы ў жыце,

Захавала у падоле,

Каб тайком уночы зваражыці

Пра свайго мілога долю.

II

Як абрусам двор засланы—

Сьнегам заімжыла...

Едзе ў госьці ён, каханы,

А за ім—дружына...

Захцяць на сонцы востры пікі,

Мітусяцца чырвоныя йстужкі...

Іванка Марыну

Голасна паклікаў...

Марына да Іванкі

Вылецела птушкай.

Іван—ваявода

Чырвонай дружыны,

Шэпча ён лагодна

Словы да дзяўчыны...

Тупае нагою конь буланы,—

Стаяці ня хоча.

Слухае Марына ды ня гляне,—

Заплаканы вочы.

А з паўночы вецер

Дыхае сьцюдзёны...

Не баіцца сьмерці

Іванка-Будзёны.

Ён з каня саскочыў,
Выцер мілай вочы,
Прыгарнуў з пацехай
Ды далей паехаў...
А Марына—доўжанька стаяла
На сьнягу
Ды на марозе...
Міламу свайму жадала—
Сустрэць шчасьцейка ў дарозе...

III

Не ад ветру бары гамоняць,
Не ад буры заскрыпелі сосны...

Іван-ваявода

З дружнаю едзе...

Ой, ня едзе,—яго вораг гоніць..

А у хаце ня стукаюць кросны.

Іван-ваявода

З дружнаю едзе,

Каб Марыну яшчэ раз угледзець...

А Марына ўжо даўно паткала

Ручнікі-намёты

Ды Івана ля варот спаткала,—

Думала—залёты.

Два дні і дзьве ночкі

Быў Іван ў гасьціне,—

У тузе-сумоце

Пакінуў дзяўчыну...

— О, якая жальба агартае:

Я цяпер Марына—ды ня тая...

А што—калі буду я матуляй?..

Ні да скокаў Марыне,

Ні да гуляў...

У садку сядзіць паміж півоні...

„Адна я ўчора,

Ды адна і сёння“...

Так штодня і позьненька і рана

Думала Марына пра Івана.

А Іванка—ліхі ваяка—

За ракою за Бярозаю...

Уцякаў Іванка—ня плакаў.

Стаіць для паноў ён пагрозаю—

За ракою за Бярозаю.

IV

Наехали уланы-палякі
Ды сталі на пастой...
Ды забралі у палон краіну...
А праз тое—
Людзі як плакалі!..
Плакала Марына...
Браты уцяклі—бо чырвоны,
За сыноў—бацька ў астрозе...
Каго помста не агорне
На такім шляху-дарозе!..
Наста—маці
Плакала ня мала...
Як-бы дочку захаваці
Ад панскай навалы?..
Ой, улане,
Ліхі пане,
Згубіш ты Марыну!
А дзяўчына
Цьвет-маліна
Шэпча: не загіну.
Ціхім змрокам
Прышоў да Марыны ў хату...

На руках—пярсьцёнкі-дукаты...

Пазірае ласым вокам.

А шабля: блісь-блісь.

Сэрца Марыны забілася...

Да матулі—скок.

Маці заплакала—ў ногі...

А ён—вартуе парога.

Ціха было—

Шыбы бразнулі...

Марына зязюлькай—ў садок...

Ціха было—

Ціха адразу...

Нават вецер—і вецер змоўк...

Не пашла Марына ў хату...

Не хацелася дзяўчыне прапасьці—

Была працаю ў полі занята—

Памагала каровы пасьціць.

Толькі ўночы бяжыць да клеці,

Каб матулю спаткаць... ды наўцёк...

Так забранай краіны дзеці

Марнавалі сваё жыццё...

V

Ой, Марына, ой, Марына,
З вочкамі блакітнымі!
Ты жыла у тэй краіне,
Што сьлязьмі аблітая...
Цяжка дзяўчыне,
Марыне цяжка...
Сумна песьня у жнеек,—
Працы многа—хлеба няма...
На чужынца працуй задарма...
Ты-ж гадавалася неяк...
Неяк жылося...
З васількоў вянкi пляла ты
Ды сьпявала песьні...
Ой, ты, вецер, ой, пракляты,
Злосны ты у верасьні...
Насупіла восень.
Хмары-бровы...
А Марына ў полі
Ды пасе каровы...
Па-над ёю лятуць гусі ў вырай,
Лятуць, ды паволі...
Сыпле ночка сьцежку
Злотным жвірам...

Пазірае на іх змрок пудлівы...
Ой, куды, куды вы,
Ды шэрыя гусі,
Ці-ж вам тут ня гожа—
Жыць на Беларусі?
Ходзіць Марына па пожны...
Недзе коні далёка зарзалі...
А гусі-гусанкі—не адказалі.
Засьмуцілася Марына,
Сэрданька застукала ў грудзёх...
Парашыла кінуць-рынуць,
Пайсьці ў пушчы ды разлогі.
Сьлязьмі залілася Наста,—
Рукі ламала да болю,
Што дачушка пашла па шчасьце
У лес ды чыстае поле...
А Марына
Цьвет-маліна
Ідзе паўз лес, па даліне...
Ад паганца пана,
Польскага улана...
Ой, Марына,
Ой, дзяўчына!..
— Згіне ці ня згіне
Туман у логах
Сіні, сіні?..
Чыя будзе перамога?
Многа згіне?
Згіне многа...
А Марына—жыць павінна.

VI.

Калі каханьне сэрца томіць
 Марыне ціхім сонным зрокам,
 Здаецца, вецер між кустоў
 Сьпявае песьню аб далёкім...

Аб краю тым, што за Бярозай
 На ўсходзе Вольным—за ракою...

Паволі зімнаю рукою
 Марына расхіляе лозы...

Прыслухаецца, як капае раса...

Лёнам-кужалем распушчана каса...

Жыве ў лесе не адзін ужо дзянёк.

Восень... холад... захліпнуўся аганёк.

Не адна Марына ў лесе,

Не адна ў паўстаньні,—

З хлопцамі-малойцамі вандруе...

Каб злавіць таго, павесіць,

Хто разьбіў каханьне...

Прыдзе час—Марына не даруе!

Ї адважная паўстанка

Падышла да грамады.

Ад шагоў яе—

Прачнулася палянка,

Ад вачэй яе—

Сьвятло, як заўсяды.

— Гэй, да ну, паўстанцы!..

Ці-ж ня сорам!..

Ночку цёмную у лесе спачываць:

За Бярозу гляньце!—

Скора, скоро

Загукае песьню суч-сава...

Ды налятуць птушкі з Усходу

Чырвонакрылыя,

Ды прынясуць радасну прыгоду

Пра майго мілага...

Гляне, гляне сонца з-за Бярозы,

Згоніць, як расіцу, мае сьлёзы...

І пашлі паўстанцы,

Ціха-ціха сьпяваючы,

І пашлі паўстанцы,

Долі-шчасьця шукаючы...

А паперадзе дзяўчына—

Паўстанка Марына.

VII

Рабавалі край уланы,
Дратавалі збожжа,
А Марына у паўстаньні,
 О, якое падарожжа!..
Не агорне сэрца жальба-смуток..
Узяла Марына сена жмутак
 Ды к пакоям пана..
Была поўнач... цемра... слота..
Ад пажару здавалася раньне..
 А Марына ўжо даўно там,
 Дзе лес ды балота.
А у ночку гэту, чуць-чуць золак,
Як паўстанцы ля стагоў драмалі,
У Марыны раптам—колка..
 Ручкі яна заламала.
Таўханула нешта пад сэрца,—
Гэтак соладка-балюча;
Страшна Марыне,
Марыне ня верыцца..
Ды дзяўчына незаручана..
Ёй успомніўся садок вішнёвы..
 Там—Іванкі ласкавыя словы..

Сьлёз няма... А вочкамі міргае...
Заручыў дзяўчыну—шумны гай.

Змарыў сон

Паўстанку каля стогу...

Змарыў сон,

А сьнілася ёй многа.

Вецер шастае ля вуха

Гольямі сухімі...

Слухай, дзеўчына... Паслухай—

Дні бягуць ліхія.

Ужо золак... змрок схіляе

Скрыдлы за сыр-борам...

Сьнег-сьняжочак падыляе,

Шые шыр узорам.

Замятае шлях-дарогу...

Не знайсьці палянку...

А Марына каля стогу

Сьніць свайго Іванку.

VIII

Жудасна зімою у разлогах...

А як-жа сьцюдзёна!..

Дзьме завея... зябнуць ногі...

І гэтак штодзённа...

Раскладзеш агоньчык у гушчары—

Абагрэць хоць рукі...

І вось гэтак днямі і начамі

Сядзіш карчом-крукам.

А Марына ня любіла цішы,

Ня любіла хавацца у гольле;

Адзін раз—адна з гушчару вышла

Ды пашла дахаты цераз поле.

Завіхрылася віхураю завея...

Ў чыстым полі—музыка, разгульле...

А ў Марыны ёсьць надзея,—

Дойдзе да матулі.

Не чакала яе сэрца вялікага жалю...

Ня ведала, што матуля

Даўно паміж хвоек—

Ў зямліцы ляжала...

Ой, як, ой, як—

Дзяўчыне Марыне

Будзе цяжка жыці!..
Каласком нясьпелым
У пасьпелым жыце...
Падышла Марына,
Падышла нясьмела,
Спачатку да клеці,
А пасья да хаты...
Ды у дзьверы стук-стук...
Зашумеў абрыдоны вецер
У закоце кудлатым
Ды пытае—хто тут...
У белым пуху хаціна,
У ваконцы няма сьвятла...
Шыбы не адталі...
Ёкнула сэрца ў грудзях...
У гэту ночку чужыя людзі
Абазвалі яе сірацінай.
А сьняжок ляцеў, кружыўся...
У гумне зарыпела адына...
У матчыным старым кажусе
У лес падыбала Марына.
Забрахалі сабакі ў вёсцы,
Нават завылі...
Сыпле сьнегам па дарожцы,
Каб паўстанку не злавілі.

IX

За Бярозай грукаюць гарматы—
Гэта голас ды роднага брата...

Па-над Пціччу,
Па-над Сьвіслаччу

Лес паўстанцаў туліць...

А ў астрозе—ды родны татуля.

За бярозай трашчаць кулямёты...

Адгукнуліся па-над Нёмнам балоты...

Боязна Марыне...

Ой, дзе ты, дзе ты,

Іванка з дружнай,

З дружнай чырвонай?..

Марна гінуць маладыя леты!..

Над Марынай кулі лятуць-звоняць...

Дзе ты?..

Запытала ў шумным лесе рэха...

У далёкім краю

Іванка гуляе,—

З ворагам ваюе,

Марынкi ня чуе...

Шмат дзянэчкаў, як з дому паехаў...

Ужo на балоце праталiны, лужы...

А з выраю гусі
Па-над Беларусьсю
Лятуць поясам-гужам,
Лятуць ды гамоняць...
А за Бярозаю кулі звоняць...
Пазірае Марынка на ўсход...
То-ж яе Іване
Не забыў каханьня,—
Праз раку Бярозу
Папярэднім вышаў у паход.
Ой, плыве як грозна
На пана улана
Ды чырвонае войска!..
Йдуць ля Магілёва,
Йдуць каля Прапойску...
А штыкі ды шаблі сталёвы...
Ад пана улана
Будзеш ты, краіна, адабрана.

Х

Ох, як цяжка быці ў палоне,
 Жыць некім чужынцам
 На родным загоне!..
 Ох, як цяжка, цяжка!..
 Цяжка і дзяўчыне,
 Як скажуць—блудніца...
 А Марына сказу не баіцца...
 Была ночка... Ухапілі болі...
 Клянецца дзяўчына
 Не кахаць больш нікога ніколі...
 Клялася дзяўчына да ранку,
 Ня раз заклікала „Іванку!..
 Надышла шчаслівая часіна,—
 Паўстанка Марына
 У разлогах вольнай пушчы
 Нарадзіла сына...
 Нарадзіла сына не з распусты...
 ...Што-ж дзівіцца, людзі!
 Магло гэтак стацца...
 А пакуль адным паўстанцам
 У нас болей будзе...

І расьце сыночак

Ў лесе між кусточкаў...

А які, які прыгожы!..

А Марына калыску люляе...

Ўсе паўстанцы яго забаўляюць

Ды часамі шэпчуць між сабою:

— На Івана дужа ён пахожы...

А Марына калыску люляе...

Загукалі ды паўстанцкія раці...

І Марыне трэба йсьці да бою...

А Марына—маці,

Маці паўстанка...

Трэба йсьці да бою

Недалёка за гарою—

Чырвоных стаянка...

Загулі над лесам кулі роем.

Затрашчалі кулямёты блізка.

А Марына пад вярбою

Гойдае калыску...

А Марыне—трэба йсьці да бою...

Над сыночкам нахілілася нізка,—

Крэпка ручкі спавівае,

Ды песеньку напявае:

— Бай, сыночку мілы, бай,

Па гушчары йдзе бабай,

Э-за Бярозы йдзе каток,—

Прынясе табе мядок...

XI

Асядлала быстрых коняй
Дружина Івана,
Ды напаіла іх у Бярозе,
Каб ня смагнуць у пагоні
За панам-уланам.
Каб трывалым быці у дарозе...
Наступае чырвонае войска...
А уланы,
Ляхі-паны,
Паляць сёлы-вёскі...
Ды страляюць нічым непавінных...
Гіне усё, гіне...
Схамянуўся край забраны...
Зварухнуліся паўстанцамі лясы...
А назаўтра—рана-рана
Кінуў край наш галасіць...
Паўстанка Мэрына
За плячыма несла сына...
Адчыніла хату...
Аж яе чакае—
Родны брат...

А праз дзень—і бацька йдзе з астрогу,
Каля ложка калыску павесіла...

Ня у лесе ў гольлі—
Марынка на волі...

Ды нешта ня весела...

Пазірае часта на дарогу...

Шкода і матулі—ёй сьпявае хвойнік...

Але думка аб Іване
Не дае спачыну.

„Ой, ці хутка заржэ яго конік?“

Думае, як гляне,
Згінуў, ці ня згінуў?

Раптам грукат-тупат...

Ваявода чырвонага стану

На кані буланым ля варот.

Марына, як птушка,

На руках з маленькім да Івана.

— Гэта-ж твой сыночак,—

На, пагушкай...

Прыгарнуў Іван сыночка—

Сэрца ён ня чуе...

— Ну, Марына, гэту ночку

Дома адпачну я,

А назаўтра зноў Іване

Будзе ў сваім стане,

Пакуль з панам—

Злым уланам

Бой не перастане...

Ой, ды ненадоўга будзе разьвітаньне

Їванкі з Марынай!
Їванка Марыны
Ніколі ня кіне...
Забыла Марына пра паўстаньне.
Цьвіце кветкай...
Маладзенька, румяная
Ды стройная станам...
Погляд вочак—іскрынкі лучыны,
Цьвіце кветкай...
Цьвіце і ня вяне.
Пакахала сэрданькам дзяўчыны,
Пакахала Марына Ївана.

XII

Каля рэчкі касец косіць...
Каля рэчкі касец косіць,
Ды закасіў вечар росны...
А каля пакосу,
На вузкай палосе
Дажынае жнейка жыта...
Ой, ды гэта жыта
Коньмі ня прыбіта,
Не паломана ды чужацкім станам.
Не гамоніць лес наш паўстаньнем.
Ад пана-улана
Зямля адабрана,—
Вольнаю стала краіна...
Эх, ня ўся краіна—
Толькі палавіна!..
Гэтак быць не павінна!..
Каля рэчкі,
Каля Сьвіслачы
Іван-ваявода косіць.
Слухае Іванка,
Як над Нёманам людзі галосаць...

А Марына—
Сьпелыя каласы рэжа,
У снапы-снапочкі вяжа.
Слухае Марына—плач з-пад Белавежы...
Снапок жыта зьвяжа,
Да зямліцы вухам прыляжа...
Зашумеце, ды сыры-боры,
Загручэце, пяруны-громы,
Запалеце у забранай краіне
Палацы-харомы!..
А па Нёмну
Плывуць чоўны...
А ў тых чоўнах
Ды паўстанцаў поўна,—
Мужыкоў не адна там рота...
Ня будзе краіна
Разгароджана дротам!..
Бач, Марыне зноў ня весела—
Клічуць пушчы яе песьнямі...
Вось Марына ды Івану раіць:
Годзе жаць, касіці
Па буйнай расіцы,
Калі Нёман ды сьлёз ня ўбірае...
Сабірацца трэба ў дарогу—
Да братаў паўстанцаў на ўспамогу
Золак зоры з неба скінуў,
Сьцэле сьцежку раніца...
А Марына кажа сыну:
— Будзь, сыноч, паўстанцам.

Ой, Марына, ой, Марына,
З вочкамі блакітнымі,—
Ратаваць пашла краіну,
Што сьлязьмі аблітая...
Туман у логах—
Сіні... сіні...
Чыя будзе перамога?
Згіне многа,
Многа згіне...
А Марына жыць павінна...

Вось тады, як ня будзе нявольных,
Як ня будзе паўстанья, вайны,
Ўспамінаць толькі будуць аб войнах,
Дзе і як адбыліся яны.
Ды ня будуць трашчаць кулямёты,
Сьціхне плакаць мяцеліца куль...
Над зямлёй сакаліным узьлётам
Будзе несцьця сьпеў адусюль.
Застракоча у полі трактар,
А на спрытным кані-аўтабусе
Праедзе мужык па тракту
Краіны сваёй Беларусі.
На палёх і сухіх балотах
Ён пагоніць каня бяз пугі,
І здабудзе з зямлі сваёй золата,
Замест сох, ён электрапругам.
О, жыцьцё тады завесьніць!..
Народ верыць у гэта...
Народ сам поэта,

Народ пра Марыну
Зложыць казку-песню.
— Ня сумуйце, хлопцы бравы,
І ня леце сьлёз, дзяўчаты,
Лепей воля у дубраве,
Як няволя ў роднай хаце.
— Палюбіла лес дзяўчына
Нават болей, чым Івана...
Дні няволі навучылі
Весьці з ворагам змаганьне.
— Ой, лясы-бары шумлівы
Па-наднёманскай зямліцы!
Хай-жа будзе край шчасьлівы,—
Хай ня будзе меж-граніцы!..
Гэта сьпеў дзяўчыны
Паўстанкі Марыны.
Пра Марыну будзе жыць паданьне.
Будзе жыць вякамі...
У людзей цяпер ня сэрца—камень,
Ні кранеш, ні ўзрушыш
Сказам пра паўстаньне...
Але год за годам плыне,
Вецер точыць камень...
А паданьне аб Марыне
Будзе жыць вякамі.

КАРЧМА

Прысьвячаю Янку Купале.

Стаіць, як абсубаны ветрам шкілет,
Забытая сьветам карчма.
Начніцы пяюць ёй магільны прывет,
Галубіць пракляцьцямі цьма.

Янка Купала.

См. также стр. 100.

См. также стр. 100.
Забудьте о нем.
Забудьте о нем.
Забудьте о нем.
Забудьте о нем.

1

Дні бягуць, нібы хто іх гоніць,
Паляцелі законы тарчма...
Мне, чамусьці, успомнілась сёньня
Нашай вёскі старая карчма.
Каля вуліцы зломаны ганак,
Прызбы зрытыя, вокны бяз шыб,
Але там—ад рана да рана
Быў прастор для мужыцкай душы,
Пад страху абымшэлай драніцы,
Абы золак з пасьцелі падняў,
Помню, богу шклянному маліцца
Я за бацькам ішоў штодня.
Бацька мой—чалавек найлепшы
Але хто дабрату можа зьмераць?..
Мо' затым і пішу я вершы,
Што калісьці з ім піў напавер.
У карчме, за бутэлькай і картамі
Праляцелі юнацкія дні,—
Там і вораг здаваўся мне братам,
Абы чарку гарэлкі наліў.
О, карчма! цябе не забуду,
Твой разгул, твае п'яныя рэчы...

Пра мяне усе білі ў бубен,
Што сябе з малых дзён я калечу.

Назавеце п'янчугаю хлопца,
Хоць і сталі законы тарчма,
Але мне яшчэ што помніцца,—
Гэта Шлёма—вясковы карчмар.

Добры жyd!.. Так і звалі—Шлёма...
Шабасоўку з вярхом наліваў;
Разам з бацькам паклон табе шлём мы,—
Біць паклон—не баліць галава.

Шлёма жыў не законам Майсея,
Назваў ён Майсея—чмут...
— Хай прыедзе Майсей у Расею—
Ён напэўне адчыніць карчму!..

— Добры Шлёма!—казалі сяляне,—
Добры Шлёма, дармо, што ён жyd.
У вачох прачытаеш, як глянеш:
— Мужчыны, і мне трэба жыць?!

Так жылі... Ад гарэлкі чумелі,
Залівалі мужыцкі свой лёс...
Калі ў Шлёмы гудуць людзі чмелем,
То у хаце, здаецца, менш сьлёз.

Ці няшчасьце, ці радасьць, ці госьці,—
Каля Шлёмы—ўсягды карагод...
Так старая карчма ў нашай вёсцы
Мужыкоў весяліла ўвесь год.

Пачыналі звычайна увосень,
 Як з палёў пазьбіраюць снапы,
 І цапамі заляскае восець,—
 Замалот разам з бацькам я піў.
 Сьнег падзе—разьлік з пастухамі,—
 Несьці ссыпшчыну—ясна, ў карчму,
 А назаўтра сын Шлёмы—Хаім
 Збожжа возам вязе... Куды? І чаму?
 Ды нашто мужыкам гэта ведаць?
 Ёсьць-жа збожжа у сьвірні, гумне...
 Так рабілася бацькам і дзедам,
 Ці-ж ламаць іх законы і мне!?
 Ну, прап'ю!.. На калу не павесяць!
 Жонка, дзеці галодныя, сам...
 Э-э!.. ды што!.. Калі вып'еш—дык весела!..
 Каню ўзімку ня трэба аўса.
 А зімою—абозам у дровы...
 Назад едзеш—у Шлёмы абоз.
 Языком коні сена чуць ловяць
 Ды пытаюць—а дзе наш авёс?..
 Авёс і ячмень, нават сена, —
 Загуляеш—усё у шынок.

Забываеш, што трэба насеньне,
Каб ня ялавіў пусткай шнурок.

А вясною—бывае і крута—
Сеяць нечым—няма ярыны!
Вымятаеш з апошняга кута,
Альбо дзе не дасееш гары.

На гарэлку нясеш нават жменю,
І дзіравы мяшок ператрос.
Помню, бацька заместа ячменю
Пазычаны ён сеяў авёс.

Прыдзе лета—пагана часіна!..
Пуста ўсюды—ня ўзяць і ня ўцяць—
Хоць ты вешайся сам на асіне,
Альбо чорту душу запрадаць...

Ходзіш ты, нібы гром цябе спляжыў,
Па сьвіронку з вугла да вугла...
А што—магазын як адкажа
Даць пазыку,—хоць жыта там тухлае.

Зноў карчма... Добры быў Шлёма,—
Мужыку заўсяды спагадае,
Браў і леташнюю нават салому,
Як поўпляшкі мы з бацькам раздавім.

Добры жyd... Ад сэрца кажу ўсё,
Але хто дабрату можа зьмераць?
Ці ў сьвіце прыдзі, ці ў кажусе,—
Ён заўсёды дае напавер.

Пакахаў у карчме я дзяўчыну,
 А ішоў мне шаснаццаты год,
 Можа год тут каханьню прычына,
 Пакахаў... Ну і што з таго?

Першы раз—сядзеў я на возе.
 Бацька шкалікі піў у карчме.
 А Рахіль заганяла козы
 І сказала паціху мне:

— У карчму ты забегчы ня хочаш?
 Ці пільнуеш калёс і каня?
 Я зірнуў... Яе чорныя вочы
 Былі поўны якогась агня.

З тэй пары пакахаў Рахіль я,
 Кожны дзень бег яе спатыкаць.
 Я ня бег... Я ляцеў на крыльях.
 Вось каханьне маё—лайдака.

Мне казалі: жыдоўку кахае,
 Не давалі праз вёску ісьці...
 А Рахіль без мяне ўздыхае,
 Без яе—сумна мне у жыцьці..

Прыдзе змрок—тайком, загуменьнем,
 Праз платы—да яе у карчму...
 Мы кахаліся так, як умелі,
 Ня пыталі, нашто і чаму?

Гоман... крык... мацюгі ў паветры...
Ад махоркі—дзяругаю дым,
Але хто, хто мог-бы паверыць,—
Нам здавалася—мы тут адны.

Каля печы за тонкай заслонай
Я маўчліва стаю... А Рахіль—
Шэпча мне пра жыццё свае словы,
Да грудзей галаву прыхіліла.

Першы раз адчуваў я сорам.
Закружылася мне галава.

Калі маці Рахілі—Сора
Падыйшла і сказала: „ой-вай!“

Я пачуў, як сварылася маці:
— На каханьне, Рахіль, будзь ашчоднай,
Ці-ж каханьне, што моўчкі памацае?
Ён ня пара табе—ён хрышчоны.

Доўгі час быў я думай заняты,
Выпіў шмат у карчомнай гасьціне...
— Ну, скажэце, ці-ж я вінаваты,
Што мяне без мяне ахрысьцілі?

З тэй пары уцякалі ад сваркі...
Ой, Рахіль, ой, шынкаркі дзіця!..
У карчме—піў атруту я чаркай,
У садку—піў салодач жыцця.

Прабягалі дзянькі за дзянькамі,
 Мая вёска танула у шэрань...
 — У цябе калі кіне хто камень —
 Падымі і вазьмі у кішэню. —
 Так сказаў мне разумны Шлёма,
 На вачах яго бліскалі сьлёзы,
 Ён чытаў аб жыдоўскіх пагромах...
 Добры жyd... і мае ён розум.
 Цяжка мне... і Шлёме ня лёгка. —
 Мне падаткі, а Шлёме — акцыз,
 І вураднік жыве недалёка...
 Лёс адзіны над намі навіс.
 Часта мы гаманілі да ночы...
 — Ну, чаму нешчасьлівы наш край?
 Скажы, Шлёма, талмуд што прарочыць,
 Скажы, хто і за што нас карае?
 Кажа ён, што ёсьць Палясьціна...
 — Ну, а як? Як заехаць туды?
 На мяне погляд ласкавы кіне,
 Нібы просіць — ратуй ад бяды!
 Ну, а я — напавер дрызну шкалік
 І здаецца — лягчэй у жыцьці...

Так парознаму долі шукалі,
Ды ня ведалі, дзе, як знайсці.

Працавалі мужыцкія рукі,
А чужым аддавалі ўсе скарбы,
Над талмудам сядзеў Шлёма крукам,—
Мужыкі абзываць сталі—рабін.

— Па якой,—кажа Шлёма,—дарозе
Ты вандруеш, бядняцкае шчасьце?..
Ён падкову прыбіў на парозе,
У карчму адчыніў дзьверы насьцеж.

А жыцьцё апантана ляцела
Нада мной і над Шлёмавай крамай,
На сваім, на жыдоўскім целе
Загаіў не адзін ён шрам.

А мой шрам—заставаўся на сэрцы,
Шрам глыбокі і поўны крыві...
Загаіць я ня думаў да сьмерці,—
Мужыку—дзе там шчасьце злавіць!?

Сьвішча вецер... Хто ветра ушчуне?
Вецер хоча краіну узьняць.
Наша вёска ў карчме... і ня чуе,—
Там гуляньне і плач і грызьня.

Прабягаюць дзянькі за дзянькамі,
Словы Шлёмы шапчу я з натхненьнем:
— У цябе калі кіне хто камень—
Падымі і вазьмі у кішэню.

Ну, скажэце? Ці-ж я вінаваты,
 Што мяне гадала карчма?
 Для мужыцкай пагорбленай хаты,
 Мне здавалася, шчасьця няма.
 Мне здавалася—гора, нядолю,—
 У карчме можна ўсё пахаваць...
 Вось чаму, калі піў крыху болей—
 Быў бязмерна тады зухаваты.
 Ня віню карчмара вёскі—Шлёму,
 Ад пакуты шукаў ён паправы,—
 Не адказаваў чаркі нікому,
 Думаў ён—робіць добрую справу.
 А ня раз, калі п'яная песьня
 У карчме загудзе, нібы звон,—
 Галаву сваю Шлёма павесіць,
 І аб чым толькі думае ён?..
 Ну, а песьня? А песьня за чаркай?..
 Ажно сьлёзы пальюцца з вачэй!..
 Калі піць—дык прапіць гаспадарку,—
 Нават сьлёзы з гарэлкай смачней.
 А назаўтра ў цяжкім задуменьні:
 Трэба лейцы, вяроўка, хамут...

Дзень гуляць—гараваць будзе меней!..
Зноў паволі ідзеш у карчму.

Ну, скажэце? Ну хто вінаваты,
Што мужык наш прап'е—не пасее?..
Ад палац да сялянскай хаты
Карчмою была Расея...

У карчме—нараджалі, жанілі,
У карчме—і лажылі ў труну,—
Без гарэлкі і дню ня жылі мы,
У гарэлцы і сьлёзах танулі.

І засьнеш, то карчма прысьніцца,
Будзеш чуць у карчме чаркі звон—
На шляху ці на бітым гасьцінцы,—
Так... Карчмою Расею завём...

Ня гуляй, ня бушуй ты, вецер!
Не зьмяцеш горкай праўды сьляды,—
Па радкох прачытаюць дзеці,
Як жылі іх бацькі і дзяды.

Ня глуміце напрасна слова:
Абзываць лайдаком мужыка,
Лепш знайдзіце такую размову,
Каб мужык аб сабе загукаў.

І мужык, і Шлёма—усе мы
Не чакалі, што прыдзе чума...
Так жылі і цар, і Расея
І у вёсцы старая карчма.

Лес шумеў... Гаманіла поле,
 А сягонья—чамусьці замоўклі,—
 Нашу вёску чужынцы няволілі...
 Толькі жабы ў лужынах бомкалі.
 Помню я—уся вёска галосіць,—
 Абвясьцілі ісьці на вайну...
 Стражнік злосна па вуліцы гойсае
 На кані—ад вакна к вакну.
 А назаўтра ў карчме на сходзе
 Балявалі, хто колькі мог...
 Пра цара хтось размову заводзіць—
 Шлёма шэпча:—чаму ён ня здох!
 Шлёма што? Ён быў не політык,
 Ён звычайны вясковы жyd...
 Дзьве казы і талмуд—ўсе пажыткі...
 Хаім вырас—за сына дрыжыць.
 Што зрабіць? Загадалі—і баста,
 Адкупіцца—няма „фулэ-гелт“...
 А пасья ўспамінаў ён часта
 У жыцьці нешчасьлівае лета.
 З гэтых дзён, не забыць старому,
 Калі з вёскі у войска вышлі,

Шлёма думаў штодня аб пагромах,
Апусьціў галаву ён ніжай.

Час ідзе... У карчме цішэе,
Замірае у вёсцы жыцьцё...
Толькі чуткі, што той—у траншэях,
Той забіты, а нехта уцёк...

На гарэлку ў карчме—забарона...
Карчмару і сялянам—дрэнна...
Пра вайну Шлёма з кожным гамоніць,
Не счакае ніяк замірэньня.

Шлёма што? Політык ня вельмі.
Ён звычайны вясковы карчмар,—
Абзываў Пурышкевіча шэльмай
І баяўся казаць слова—цар.

Уздыхнуць мужыкі—ды закураць,
Нібы гора разьвейвае дым...
Мужыкі ўсе і Шлёма—ня дурні,
Але як тут пазбыцца бяды?

Сумаваў і я з імі бяз чаркі,
Заклінаў свой мужыцкі лёс...
А увосень... пахмурыстым ранкам
Мяне бацька на прызыў адвёз.
Ох, жыцьцё!.. Куды яго гоніць?
Лепш з касою у поле мне выйсьці...
Па мне плакалі бацька... і коні...
Нават клёну пажоўкляя лісьця.

— мврвд ки дартетв і в онмоП
— андв луцвде в— Исодоіа жім
— мнїпх ідепору мї— ит і Р
— авмрвдк вярвд— ит жадїал— Р
— онїтв і м7и зїанїхїяк— Мо'

Хто ня плача і хто ня сумуе,
Калі гора бяз літасьці хіліць,
А хачу расказаць, чаму я
Пра сьлёзы жыдоўкі—Рахілі.
Я такіх спатыкаў нямнога,
Мо' ніколі такіх не спаткаю,—
Забывала радню ўсю і бога,
А мяне... мяне шчыра кахала.
Адраклася ад бацькавай веры—
Мы паверылі толькі каханьню.
Помню сьлёзы яе і цяпер...
Была восень... пахмурнае раньне.
Ой, Рахіль! Ты заплакала ціха,
Толькі я твае сьлёзы пабачыў...
Ад карчмы за ваколіцу выехаў—
Я сьмяюся, сьпяваю і плачу.
Лепшых дзён, хоць і поўных атруты,
Хоць сьцюдзёных, як сіні той лёд,
Не забуду—няхай і ня тут ты,
Да цябе паляту я узьлётам.
Бляск вачэй, агонь твайго твару
Сагравалі сьцюдзёныя дні...

Помню я і пагэтуль ня дарам,—
Між людзей—а здаецца адны.
Я і ты—мы цярпелі кпіны,
Я—лайдак, ты—дачка карчмара;
Мо' каханьне калі і загіне,—
Што жыве, то ўсягды памірае.
Будзе сьлед... Бо сэрцы параніў
Сваім сьпевам сівы сасоньнік,
Дзе ўсю ноч мы у вечным каханьні
Прысягалі... Мне помніцца сённяя.
Я кажу, што забудзем каханьне,
Нібы гора ў карчомнай гасьціне,
Толькі вось—ня будзе мне даўным
Твая і мая Палясьціна.

Помню я—наша думка няслася
У нязведаны дзіўны той край,
Дзе для ўсіх і воля і шчасьце,—
Гэты край называлі мы раем.
Хто ня плача і хто ня сумуе,
Калі гора бяз літасьці хіліць,
Разьвітаўся—пашоў на вайну я;
У карчме засталася Рахіль.
За ваколіцай коні заржалі...
Коням цяжка,—а коні бяз пут...
Ох, як сэрца сьціскалася жалем,
Калі кінуў я родны свой кут.

Затраслося жыцьцё вульканам,
 Апісаць гэта цяжка пяром...
 А Шлёма вышаў на ганак
 Ды кажа—жыдоўскі пагром.
 Помніць ён, як у пятым годзе,
 Шлёма помніць—ён быў малады,
 Яго білі жандармы па мордзе.
 Каля пэйсаў пагэтуль сьляды.
 І цяпер вось на сьвеце здарэньне...
 Ад пагрому куды пабяжыць?
 — Ой, няхай усё кончыцца дрэнна—
 Вінават ува ўсім будзе жyd.
 Бедны Шлёма... Сядзіць, уздыхае,—
 У жыцьці да ўсяго ён прывык...
 Ажно, з войску прышоў яго Хаім,
 Хаім кажа, што ён—бальшавік.
 — Божа мой! Ну што цяпер будзе,
 Куды уцякаць, скажы? Ну?..
 Ня чытаў ён і ў мудрым талмудзе
 Пра такую страшную вайну.
 Па Расеі пашоў гармідар.
 Паляцелі законы тарчма,

Але Шлёму цяпер не грамілі—
Апусьцела сама карчма.
Што такое карчма—хата Шлёмы,—
Пад падрубны пралазілі сьвіньні...
Пазабралі маёнткі, харомы:
Шлёма кажа, што ён тут ня вінен.
Бедны Шлёма ня сьніў і ў суботу,
Што прышлося пабачыць, пачуць...
Прышоў Хаім і стукае ботам:
— Зачыніць назаўсёды карчму!
Сын пашоў, а у бацькі гора,
Было Шлёме да болі крыўдна
І за сына было яму сорам,—
Хаім—жыд, а ідзе на жыда.
Шлёме страх... У карчме запёрся
І мяркуе—чаму гэтак стала?
Калі Хаім прыходзіў з войска
Не маліўся... і еў ён сала.
А цяпер—усёй вёсцы вядома,—
Яго Хаім—ого!.. Камісарам!..
І гаворыць—ніхто ня дасьць волі,
А здабудзем яе мы самі,
Грамадою палямі, лясамі
Вышлі дружна і вышлі ўсе мы,—
Цяпер волю здабудуць самі,
Хто жыве ў „Вялікай Расеі“.

На зямлі жыцьцятворчай крыніцы,
 Дзе зязюля аб шчасьці кувала,
 Волі лёгка было нарадзіцца,—
 Але волю ў ланцуг закавалі.
 Зноў прышлі чужаніцы-зладзеі...
 Ох, дзянькі—аб іх жудасна пець...
 А у вёсцы жыла надзея,—
 Вёска стала мяцежнай цяпер.
 За зямлю, за харомы-палацы
 Пагуляў ляха-пана бізун,
 І сялянам прышлося хавацца—
 Начаваць уцякалі ў лазу...
 Шлёма быў з мужыкамі ў лесе...
 Бедны Шлёма, вясковы карчмар,—
 Ён—уцёк, бо хацелі павесіць,—
 Усё за тое, што сын камісар.
 А Рахіль і старая маці
 Пралівалі сьлязу за сьлязою...
 Іх схавалі—у мужыцкай хаце,
 А карчма засталася з казою...
 Я тады вандраваў у паўстаньні,
 Захацеў паглядзець на радзіму...

Была восень... імжыстае раньне,
А на вуліцы сьцішна і зімна.
Ціха так, нібы вымерла вёска,—
Ня скрыпелі хаціны дзвярмі...
Бачу я, што забіты дошкамі
Нават вокны шумлівай карчмы...
Ох, карчма!.. Успамін аб мітулым...
Плач... гарэлка... жыдоўка Рахіль...
Цёмны лес, мяне ты прытуліш,
Ты даеш мне і сьмеласьць і сілу!..
Але стой... Нібы здань ля плоту?..
То-ж Рахіль... Яна... Я спазнаў...
Яе твар шабляй вострай расколаты,—
То каханьня нявольнага знак.
Прытуліў... Зашчымела мне сэрца,
Ажно сонца з-за хмары паўзе...
Я цалую... Мне нават ня верыцца,
Што каханьне паўстанца ў лазе.
А жыцьцё—не стаіць, а круціць!
Эх, жыцьцё—ты шалёны вір!
Калі жыць у цяжкай пакуце,
То нашто шкадаваць галавы?!
Калі так—то гуляй у паўстаньні,
Хто раней і стагнаў і плакаў—
Мужыкі—раць чырвонага стану:
Што ім вораг і чорт і палякі!

Новы шлях... Да шчасьця вядзе ён
Тых, хто блукалі ў цемры жыцця,
Шлях шырокі і сьветланадзейны,
Лісьця клёну аб ім шапацяць.

Клён стары над пагорбленай хатай
Калісь плакаў і ён аба мне,
А цяпер галавою кудлатай
Прывітаў—весьляей зашумеў.

Добры дзень!.. Я гукаю сялянам,
З кім авечкі ганяў на папар...
Добры дзень!.. і прасторам аўсяным
І табе, сівапэйсы карчмар.

І карчме, што стаіць парожняй
Я пашлю свой мужыцкі паклон...
Мне, здаецца, якісь падарожны
Заламаў над карчмою залом.

Пуста ўкруг... быльлём зарастае,
Дзе вясёласьці беглі гадзіны...
Крапіва парасла густая
На тых сьцежках, кудою хадзіў.
А Рахіль?.. Яна вышла замуж...
Муж—вясковы хлапец, хлебароб...

Мне аб гэтым сяляне казалі,—
Будзь шчасьліва—нічога ня зробіш.
Я казаў, што каханьне ня вечна,
Як ня вечна усё, што живе.
А мне хочацца толькі хоць вечар
Ад агню тваіх шчок ружавець.
Ды баюся, што ран не загоім,
Калі зноў іх атруцім каханьнем...
Толькі вось... не заві мяне „гоем“,
А кахаць—хоць цяпер перастань.
Ох, вайна, і ліхое паўстаньне,
Колькі ў мора вады уцякло?
Без мяне майго бацьку схавалі—
Шлю табе на магілу паклон.
Але мне—мне чамусьці весела,
Хоць і вёска пашла уверх дном,—
Ня чуваць тых сумлівых песень,
Што труцілі жыцьцё маладое.
Сход ідзе... Пасёлкі ці хутар?
Мужыкі дзеляць панскі абшар...
У старым лапсардаку закутаны
З мужыкамі і Шлёма карчмар.
Шлёма што? Ён роўны з людзьмі,
Можа ехаць далей Магілёва,
Ён цяпер, як і ўсе—грамадзянін,
Пра зямлю Шлёме далі слова.

Дзіўна як!.. Хто думаць пасьмеў-бы,
 Каб на гэта і сілай прымусіў,—
 Дзе абшар быў вялікай Расеі—
 Там цяпер новы край—Беларусь.
 Новы край, а на новым хутары
 Жыве Шлёма—вясковы карчмар...
 Пасуседзку з ім часта гутарым...
 Я дзіўлюся—які гаспадар?!

Двое коняй, каровы, авечкі,—
 Адным словам, завідуюш зараз;
 У суботу ня паліць ён сьвечкі,
 Не спраўлае жыдоўскі шабас.

Мужыкі памаглі гаспадарыць,
 Было цяжка... Ды Шлёма прывык.
 Адзін раз па абмылцы здарылась,
 Замест лубіну—сеяў ён віку.

Я спаткаў Шлёму з граблямі, з торбай
 За ляском, на яго дзесяціне,
 Шлёма кажа:—Ой, як цяпер добра!
 Ну, нашто мне цяпер Палясьціна?
 Мужыкі галаву яму дураць,—
 Ўспамінаюць ня раз аб карчме...

Шлёма кніжкі чытае, брошуры,
Як пасеяць пшаніцу, ячмень.
Шлёма жyd... Шлёма разумны...
Ён гаворыць: што гэта за НЭП?!
На паліцу кладзе адзін зубы,
А другі—пытляваны есьць хлеб?..
Мужыкі раскумякуюць гэта
Ды стаяць у глухім задуменьні.
—НЭП?! то дрэнная, браце, прыкмета,
Бо аб гэтым казаў і сам Ленін!..
Езьдзіў Шлёма у горад за збожжам,
У вакне ён пабачыў пляшкі,—
На карчму было вельмі пахожа...
Шлёме стала на сэрцы як цяжка.
Думаў ён: і чаму гэта людзі
Зноў вярнулі старога аблік?..
Гэта ён прачытаў не ў талмудзе,—
Шлёма жyd—чалавек невялікі.
Мужыкі часам кідаюць жарты:
— Дзе твой, Шлёма, Майсей—гэты чмут,
Вось мы кажам на хутары варта
Адчыніць яку-небудзь карчму.
Шлёма кажа:—„Мужчыны, вы дурні!..
Чуць ня хоча карчмар аб карчме...
Цяпер Шлёма чытае брошуры,
Як пасеяць пшаніцу, ячмень.

Дні бягуць... Ня стрымаць ніколі...
 А законы—ляцяць тарчма.
 Была вёска—цяпер там поле,
 І стаіць адзінокай карчма.
 Нібы здань пазірае жудам
 На таго, хто яе аб'едзе,
 Нават коні бягуць з перапудам,—
 загулялі ведзьмы.

Нібы баль там спраўляе злосна
 Дзён мінулых мужыцкі страх...
 Толькі шлях, ля карчмы шлях зарослы,
 Называюць—карчомны шлях.
 Гэты шлях зарасьце бур'янам,
 Дождж размые над стрэхаю комін,
 І карчомнае наша гуляньне.
 Ня прысьніцца нават нікому.
 Толькі, вось, я людзям напамню,
 Я, карчомны гуляка-лайдак,
 Што карчма—то мінулага помнік...
 У карчме мне лягчэй было плакаць...
 Я любіў слухаць Шлёмавы словы.
 Быў карчмар—а заўсёды цывярозы,

А цяпер ён на хутары новым,—
Добры жyd... і мае ён розум.
Я прайшоў хутары і пасёлкі
Па зялёнай і роснай траве,
Я зазьзяў пасья буры вясёлкай
Над краінай, дзе сонца плыве.

А Рахіль? Я сустрэну на пожны,
Запытаю—хто муж і які?..
Мяне з вёскі тут ведае кожны,
Мяне любяць браты-мужыкі.
Разам з імі гуляў у карчме я,
Разам з імі да гора прывык...
Я касіць і араць умею,—
Я такі, як яны, мужык.

Калі трэба—пакіну я горад,
Зноў адзену я лапці, кажух...
Я мужык—я заўсёды горды
І ад сэрца ўсё гэта кажу.
Мужыкі мне казалі многа,
Што жыло ў іх думках гадамі...
Толькі месяц пазалочаным рогам
На мяне і на іх выглядаў.

Добры дзень, залаты ураджаю,
Што мужыцкім знойдзен плячмі!..
І цябе і мяне пужае—
Здань вясковай забытай карчмы.

Масква, Май—Чэрвень 1925 г.

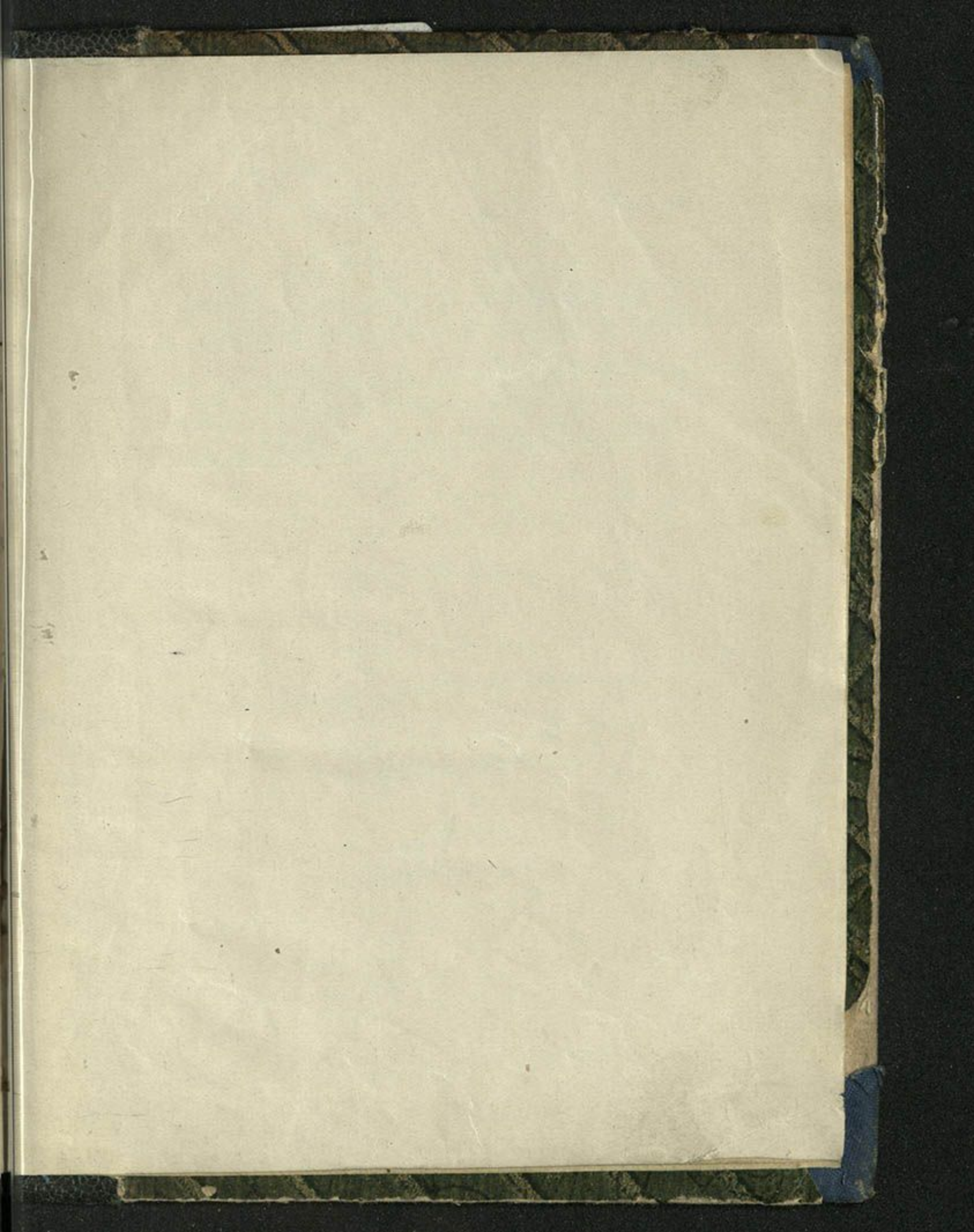
З Ы М Е С Т

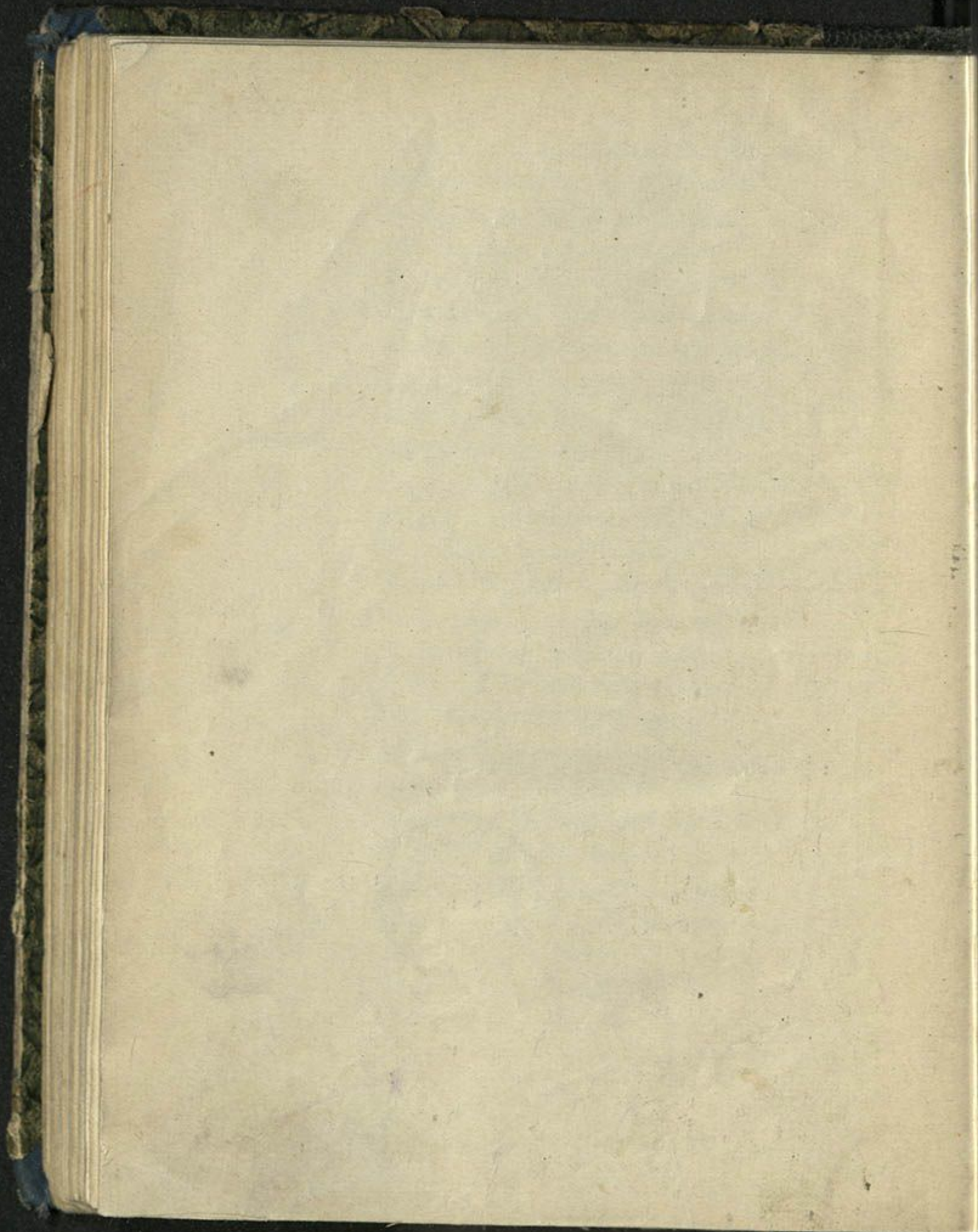
	Стар.
<u>Босыя на вагнішчы</u>	5
Чырвонакрылы вяшчук	35
Ленін	59
<u>Беларусь лапцюжная</u>	89
Марына	113
<u>Карчма</u>	145

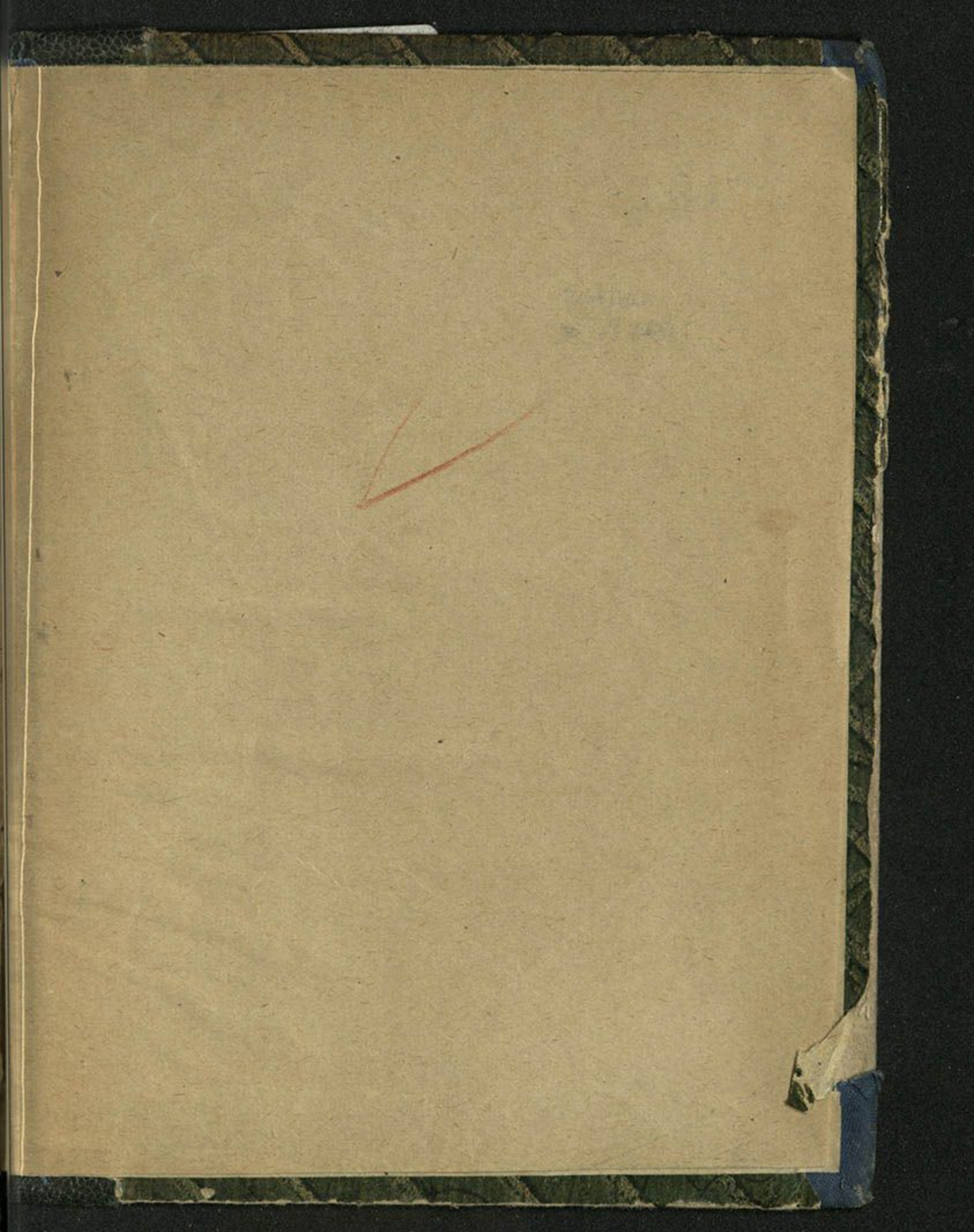

100
101
102
103
104
105
106
107
108
109
110

1964

Бел. аддзёл

1994 г. ✎

+

V

80000003 1 15049

0774